

Diyanet-SenTV
GYS

KELAM KONU ANLATIMI VE SORU ÇÖZÜMÜ

Tasarım ve Sunum:
Hüseyin Kazan

Diyanet-SenTV

Kısa Kelam Kronolojisi

- 699: **MÂBED EL-CÜHENÎ**: KADERİYE'NİN İLK TEMSİLCİSİ
- 728: **HASAN EL-BASRÎ**: BASRALI ÂLİM
- 738: **GAYLAN ED-DİMEŞKÎ**: KADERİYE'NİN İLK TEMSİLCİLERİNDEN
- 742: **CA'D B. DİRHEM**: SIFATLARI TARTIŞAN İLK KİŞİ
- 745: **CEHM B. SAFVÂN**: ERKEN DÖNEM KELAM ALİMLERİNDEN- SIFATLAR KONUSU-
- 748: **VÂSİL B. ATÂ**: BASRA, MU'TEZİLE'NİN KURUCUSU
- 761: **AMR B. UBEYD**: BAĞDAT, MU'TEZİLE'NİN KURUCULARINDAN.
- 765: **CA'FER ES-SÂDİK**: CA'FERİYE FIKHİNİN KURUCUSU
- 767: **EBÛ HANİFE**: KÛFELİ HANEFÎ MEZHEBİNİN KURUCUSU
- 791: **HALÎL B. AHMED**: BASRALI DİLCİ, KUR'AN'IN BUGÜNKÜ ŞEKLİYLE HAREKE KOYANI
- 795: **MÂLİK B. ENES**: MÂLİKÎ MEZHEBİNİN KURUCUSU
- 795: **HİŞAM B. HAKEM**: Şİİ KELAMCİSİ
- 796: **SİBEVEYH**: DİLCİ
- 815: **DİRAR B. AMR**: BASRA MU'TEZİLESİNİN İLK KELAMCISI
- 820: **EŞ-ŞÂFİİ**: ŞÂFİİ MEZHEBİNİN KURUCUSU
- 825: **BİŞR B. MU'TEMİR**: BAĞDAT MU'TEZİLESİNİN KURUCUSU
- 830: **MUAMMER B. ABBÂD**: BASRA MU'TEZİLESİNİN ÖNDE GELEN KELAMCISI
- 845: **NAZZÂM**: BASRA MU'TEZİLESİNİN ÖNDE GELEN KELAMCILARINDAN
- 849: **EL-ALLÂF**: BASRA MU'TEZİLESİNİN ÖNDE GELEN KELAMCILARINDAN
- 857: **HÂRİS EL-MUHÂSİBÎ**: İLK DİN PSİKOLOĞU
- 873: **KİNDÎ**: İLK İSLAM FİLOZOFU
- 925: **EBÛBEKİR RÂZİ**: İLK DEİST İSLAM FİLOZOFU
- 935: **EBU'L-HASAN EL-EŞ'ARÎ**: EHL-İ SÜNNET MEZHEBİNİNİN KURUCULARINDAN
- 944: **EBÛ MANSÛR EL-MÂTURÎDÎ**: EHL-İ SÜNNETİ MEZHEBİ KURUCULARINDAN
- 925: **FÂRÂBÎ**: MEŞŞÂİ EKOLUNUN İSLAM FİLOZOFU, MUALLİMU'S-SÂNİ,
- 1013: **BÂKILLÂNÎ**: EŞ'ARİLİĞİN İKİNCİ KURUCUSU
- 1025: **KÂDİ ABDULCEBBÂR**: MEŞHUR MUTEZİLE KELAMCISI
- 1030: **İBN MİSKEVEYH**: AHLAK FELSEFECİSİ, MEŞŞÂİ EKOLÜ
- 1037: **İBN SİNÂ**: MEŞŞÂİ EKOLÜ İSLAM FİLOZOFU HEKİMİ
- 1139: **İBN BÂCCE**: ENDÜSÜLÜS MEŞŞÂİ FİLOZOFU
- 1185: **İBN TUFEYL**: ENDÜLÜS MEŞŞÂİ FİLOZOFU
- 1198: **İBN RÜŞD**: ENDÜLÜS MEŞŞÂİ FİLOZOFU

AKAİD –KELAM

- **AKAİD**
- *İslam iman esaslarından “akide/akaid” olarak da bahsedilir. Akide sözlükte; gönülden bağlanılan, düğüm atılmışçasına sağlam inanılan şey demektir.
- **KELAM**
- *İslam dinini oluşturan üç temel esas vardır. Bunlar;
- -İtikadi (inanç) – KELAM
- -Ameli (pratik) – FIKIH
- -Ahlak – TASAVVUF

KELAM VE İNANÇ ESASLARI

- Hz Peygamberin vefatıyla birlikte ana metinleri anlama sorunları ortaya çıktı
- Bunda Müslümanların temas halinde oldukları gayri Müslümanların etkileri de olmuştur.
- Öncelik olarak düşünürsek Hz Peygamberin vefatıyla birlikte onun yerine geçecek halife sorunu **Sıffin ve Cemel** savaşları ciddi tartışmalara yol açmıştır.

- **DIŞ FAKTÖRLER**

- Müslümanların yabancı unsurlarla karşılaşmaları ve onlarla dinleri hakkında fikri tartışmalara girmeleri
- Hıristiyan ve Yahudilerin İslam aleyhine yazdıklarına cevap verilmesi
- Fethedilen İran ve yakın bölge insanların kültürlerinden kaynaklı anlayışların yorumlanma biçimi

• İÇ FAKTÖRLER

- Kuran metinlerinin anlayış, algılamadan kaynaklı etkenler. Mütesabih, Allah'ın eli gibi ifadeler
- Akla vurgu yapan birçok ayet hakkında düşünce yürütülmesini teşvik eden ayetler.
- **İmamet meselesi** devlet başkanlığı görevi naslara göre mi yoksa ortak akla göre mi seçilecek
- Cemel, Sıffin savaşları sonucu büyük günah işleyenlerin durumu kader meselesi Allah'ın sıfatları konusu

Kelâmın Faydası ve Gayesi

- Kelâm ilmi sayesinde insan, aklî ve naklî delillerle desteklenmiş bir imanla **taklitten tahkîke**, gerçek ve sağlam bir inanca ulaşır.
- Kelâm ilmi sayesinde elde edilen **sağlam inanç bilgisi** ve imanıyla insan, İslâm inançlarına ters düşen sapık akım ve cereyanlardan, her çeşit hurafe ve batıl inançlardan kurtulur.
- Kelâm ilmi, diğer dini ilimler için bir temel oluşturur. Diğer dini ilimler kelâm ilmine istinat eder.

- *Kelam ilminin ele aldığı konular temel olarak üç başlık altında incelenir:
- **1.Mesail:** Ana konulardır, inanç ilkelerini kapsar.
- **2.Vesail:** Ana konuların anlaşılmasına yardımcı olan konulardır.
- Ana mesele olan itikadın anlaşılmasına ve açılımına aracı olan, onları ispat etmede ve delil göstermede kolaylık sağlayan adına **vesâil** denilen, yani ana konuları anlamaya vesile ve yardımcı olan konular ele alınır.
- **3.Mekasid:** Amaçlardır. Dolayısıyla, kelâm ilmi her şeyden önce varlık meselesini, yani Allah'ın varlığı ve birliğini konu ve maksat edinir.

Ana konular **USUL-İ SELASE:**

- **İlâhiyât**; Allah'ın varlığı, birliği, sıfatları ve fiilleri, yani yaratıp var etmesi ve tüm varlık âlemiyle ilişkisi konu edinilir.
- **Nübüvvât** başlığı altında, vahiy ve vahyi getiren melek ile tüm meleklere iman ve vahyin toplanıp yazıldığı Kitap (Kur'an) ile tüm ilâhî kitaplara iman incelenir.
- **Semiyât** konusunda ise melek, cin, şeytan gibi görünmeyen varlıkların yanında bu dünya hayatının geçiciliği, kıyamet ve ahiret hayatı konuları işlenir.

- **Kelâmın Yeri ve Önemi**

- Kelâm ilmi, bir taraftan İslâm'ın inanç esaslarını belirleyip onları izah ederken, diğer taraftan dışarıdan gelebilecek yıkıcı ve bâtıl inanç sistemlerine karşı gerçek İslâmî inanç, prensip ve kaideleri savunmak konumundadır.
- Büyük İslâm bilgini Gazzâlî'ye (ö. 505/1111) göre ilim tasnifi aşağıdaki gibidir.
- I. **Aklî ilimler:**
- Riyazi ve mantık ilimleri, tabii ilimler, metafiziktir.
- II. **Dinî ilimler**
- a. Küllî ilim: Kalam b. Fer'î ilim: Fıkıh, hadis, tefsirdir.

- Büyük İslâm bilginlerinden Adudiddîn el-Îcî (ö. 756/1355) ile Sadüddîn et-Taftazânî (ö. 793/1390) kelâmın en önemli, en üstün ilim (eşrefu'l-ulûm) olduğuna işaret etmektedirler.
- Gazzâlî, **kelâm ilminin avama değil, havâssa ait entelektüel** bir bilgi olduğunu söyler. Ona göre kelâm ilmi, inanç alanında ortaya çıkacak hastalık ve problemler için bir ilaç konumundadır.

- **KELAMIN İSİMLERİ**
- **El-Fıkhu'l-ekber** : İmam-ı Azam Ebu Hanife kelama bu ismi vermiş, bu alanda yazdığı el-Fıkhu'l-ekber (en büyük fıkıh) olarak isimlendirilmiştir.
- Ebu Hanife'ye göre; itikatta bilgi asıl, ameldeki bilgi fer'idir. Kişinin bilmesi gereken en önemli bilgi inanç alanına ait bilgidir.
- Ebu Hanife'nin âkaide dair eserleri:
  1. Fıkhu'l-ekber
  2. Fıkhu'l-ebzat
  3. Er-risale
  4. El-alim ve'l-müteallim
  5. El-vasiyye

Kelamın isimleri

- **Tevhid ve Sıfatlar İlmî:** Bu isim kelam ilmine **konusu itibariyle** verilmiştir. Çünkü Allahın sıfatları ve tevhit bu ilmin en önemli konudur.
- **Nazar ve İstidlal İlmî:** Eşya hakkında düşünme ve bunun sayesinde bilgisine ulaşamamış şeylerin bilgisine ulaşmak gayesiyle zihinde var olan bilgileri toplamak, düzenlemek ve sonuca ulaşma çabasına nazar ve istidlal ilmi denir.
- **Akâid İlmî :** Gönülden bağlı ve sağlam bir şekilde inanılan şey, iman ve itikat anlamına gelir

- **Ussulu'd-din**: Dinin temelini oluşturan yani imanla ilgili konulardır. İnanç konularıyla ilgili hükümlere 'ahkam-ı asliyye' ve bu konuyu ele alan ilme '**ussulu'd-din**' denmiştir.
- **Kelam İlmî**: Kelam en yaygın isimdir. İslam düşüncesinin ilk zamanlarında Allahın sıfatları konusu açılmış ve en fazla tartışılan konu Kelam sıfatı olduğundan kelam ilmi denmiştir.
- Kelam isminin verilmesinin en etkili sebebi Kur'an'ın Allah'ın sözü olduğu gerçeğidir.

- **KELAMIN DOĞUŞU**
- **İlk İhtilaflar:** İlk işaretlerinin Hz. Peygamberin son günlerinde tartışma konusu olan '**kırtas hadisesi**' ile ona bağlı olan hilafet tartışmasına bağlıdır.
- İbni Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber'in, vefatıyla neticelenen son hastalığında, rahatsızlığının şiddetli olduğu bir anda yanında bulunan ahabına; "Bana bir kâğıt ve kalem getirin, size bir yazı yazdırayım ki benden sonra sapıklığa düşmeyesiniz" buyurmuştur

- Orada bulunan ashaptan bir kısmı Hz.Peygamber'in bu arzusuna uyulmasını isterken, bir kısmı ise ortada yeni bir vahiy durumu olmadığından gerek olmadığını düşünmüşlerdir.
- **Kırtas hâdisesiyle ilgili rivayetler**, daha sonraları Şîa ile Ehl-i sünnet arasında ihtilaf konusu olmuş ve Şiîler; eğer kâğıt, kalem getirilseydi Hz. Peygamber Hz. Ali'yi kendisinden sonra halife tayin edecekti, demişlerdir.

- **Hilafet Meselesi:** -Ehl-i Sünnet'e göre kendisinden sonra kimin halife olacağını Hz.Peygamber belirlememiştir.
- Halifenin belirlenmesi seçimle oluşmuş, yapılan istişare sonucu Ebu Bekir halife seçilmiş.
- -Şia mezhebine göre halifelik insanın seçimine bırakılacak bir şey değildir. Halife nassla belirlenir. Hz.Peygamber Hz.Ali'yi kendisinden sonra halife seçmiştir.
- -Haricilerin hilafetle ilgili görüşleri Ehli Sünnetle aynıdır.

- **Siyasi anlaşmazlıklar ve İç Savaşlar**
- Hz.Osmanın şehadeti, Cemel ve Siffin savaşları sonucu ortaya çıkan sorunlar şunlardır;
- **Büyük günah işleyen kişinin dindeki durumu**
- Bu sorun sonucunda şu fırkalar ortaya çıkmıştır:
- Hariciler: Adam öldürmek gibi günah işleyen kişi dinden çıkar. Ölünce cehennemde olur. Kafirlerden farkı yoktur.

- **Haricilerin diğer isimleri:**

- 1. Şurat: Allah yolunda mallarını ve canlarını satan
- 2. Vaidiyye: Günah işleyenleri tekfir etmelerinden dolayı böyle anılmıştır
- 3. Haruriye: Sıffin savaşından sonra Harura denilen bir bölgeye çekildikleri için
- 4. Marika: Hasımları «Dinden çıkanlar» derler.
- 5. Muhakkime: Allah'tan başka hüküm koyacak yoktur dedikleri için

- **Harici Mezhepleri**

- 1. Sufriyye
- 2. İbaziyye
- 3. Necdiyye
- 4. Ezrakiyye

- Ezarika Necedat ve Sufriyye Abbasiler döneminde isyanlar çıkarmışlardır.

ŞİA

- **ŞİA** : Şia denilince akla ilk gelen:
- İmametın nass ile belirlendiği ve bununda Hz. Ali ve çocuklarınının hakkı olduğudur.
- Zeyd b. Ali'yi yüzüstü bırakıp öldürölmeye terk ettikleri için “ **Rafizi**” olarak adlandırılmıştır
- Şia'nın kolları
- 1. Zeydiyye
- 2. İsmailiyye
- 3. İmamiyye (İsna aşeriyye) (Caferi)

1. **Ali bin Ebî Tâlib:**

3. Hüseyin bin Ali:

5. **Muhammed Bâkır:**

7. Mûsâ Kâzım:

9. **Muhammed Cevâd Takî:**

11. Hasan bin Ali Askerî Zekî:

2. **Hasan bin Ali:**

4. Ali Zeynelâbidîn bin Hüseyin:

6. **Câfer-i Sâdık: BEDA**

8. Ali Rızâ:

10. **Ali Nakî:**

12. Muhammed Mehdî:

- **ZEYDİYYE** : Hz Hüseyinin torunu Zeyd bin Ali Zeynelabidine nisbet edilir.
- Yemen'de Zeydiyye'nin bazı görüşleri:
- Hz. Peygamber imam tayin etmemiştir
- Haşim oğullarına mensup ilim, takva sahibi bir kimse imametini ilan ederek ayaklanırsa imamlığı hak etmiş olur
- İmamlar masum (günahsız) değildirler
- İmamların sayısı 12 değildir

- **İSMAİLİYYE**: Cafer-i Sadık'tan sonra imametın oğlu İsmail'e ve onun soyundan gelenlere ait olduğunu iddia ederler. Bunun için Seb'iyye; hakikatin ancak masum bir imam tarafından öğretmesiyle bilineceği için talimiyye, Batınıyye Karmatiyye olarak anılmışlardır.
- Fatımi Devletinin kurulmasıyla güçlenmişlerdir, yıkılmasıyla zayıflamışlardır

- **İMAMİYYE:** İnan'ın resmi mezhebi İmamiyye'nin kabul ettiği temel esaslar:
  - • Adalet
  - • Tevhid
  - • Ahiret
  - • Nübüvvet
  - • İmamet

- **İmamiyye'nin bazı görüşleri:**
- **Reca:** Geri dönüş Mehdi: 12 İmam döneceği anlamında recat fikri. Şianın mehdi inancına karşılık Emeviler de **Süfyani** denen birisinin ortaya çıkarak Müslümanlara hükmedeceğini ileri sürmüşlerdir.
- **Beda:** Önceden farkına varılmayan bir şeyin ortaya çıkacağı. Allah'ın belli biçimde vuku bulacağını haber verdiği bir şeyin daha sonra farklı şekilde gerçekleşmesi (Cafer-i Sadık kendinden sonra oğlu İsmail'in imam olacağını söylemiş fakat kendisi hayatta iken İsmail vefat etmiştir)
- **İmamet:** İsmet sıfatına sahip imamlar
- **Takiyye:** Sakınma korunma .baskı ve tehlikenin bulunması halinde kişinin gerçek inancını gizlemesi.
- **Tevella ve Teberra.** İmamet hakkının Aliye ait olduğunu benimseyenleri sevmek dost edinmek/ Teberri kendi görüşlerini benimsemeyenlerden uzak durmak

Mürcie

- (Şükkât, şüpheciler): İrca eden, tekrar eden büyük günah işleyenlerin ahretteki durumunu Allah'a bırakma
- Mürcie ile ilgili ilk eser (**M. İbnü'l-Hanefiyye'nin: Kitabı'l-İrca**)
- • İman marifet bilgi ve tasdikten ibarettir
- • İman artmaz eksilmez, günahlar imana zarar vermez
- • İman amelden bir cüz değildir birbirinden ayrıdır
- • İmanda istinayı kabul etmezler (İnşaallah mü'minim demek imanda şüphe oluşturacağı için)

- **Ehl-i Sünnet:**
  - Günahların helal sayılarak işlenmediği sürece kişiyi dinden çıkarmaz ama günahlar imana zarar verir.
  - **Kader ve İrade Hürriyeti** : Sosyal ve siyasal durumların önceden kararlaştırdığını Kur'an ve Sünnet'in metnine onaylatmak isteyen **Cebriye ekolü** ortaya çıkmıştır.
  - Bu ekole karşı olarak Mutezile ve Ehli Sünnet ekolleri ortaya çıkmış, sorunları akla ve Kur'an'a uygun çözmeye çalışmışlardır.

- Kelamın Doğuşu :
- Kur'an ve Sünnet Metinlerinin yorumu: Müslümanların diğer din ve medeniyetlerle karşılaşması
- **Tercüme Hareketleri**
  - Arapça ilk tercüme Halid bin Yezid Muaviye bin Ebu Süfyan zamanında başlamıştır.
  - **Halife Mansur zamanında ilk felsefî** anlamda tercüme yapılmıştır.
  - **İbn ül-Mukaffa** Mantığı ilk tercüme eden bilginidir.

- • Halife Memun döneminde felsefenin tercümesi sistematik olarak yapılmaya başlanmıştır. Tercüme faaliyetleri için Daru'l-Hikme kurulmuştur.
- Tercüme faaliyetleri sonucu ilk İslam filozofları:
- Kindî, Farabi ve İbn Sina yetişmiştir.
- İlk zamandan itibaren oluşan ekoller:
- Haricilik, Cebriyye, Mürcie, Mu'tezile, Şia, Maturidiyye ve Eşariyye'dir.

İLK DÖNEM KELAMÎ ŞAHSİYETLER

- Ma'Bed el-Cühenî
- Gaylan ed- Dimaşkî
- Ca'd b. Dirhem
- Cehm b. Safvân
- Ebû Hanîfe
- Hasan-ı Basrî

- **Ma'bed El-Cühenî** (Cüheni reddetti kaderi)
- • Kaderin olmadığı ve insanların fiillerinde özgür olduğu fikrini ilk ortaya atan kişidir. Kaderiye mezhebinin aslını oluşturmuş bu mezhebi kabullenenlere ise kaderî denmiştir.
- • Eylemci bir kişiliği olan Ma'bed, siyasi düşünce ve yaptıkları sebebiyle idama mahkum edilmiştir.
- • Emevilerin haksız uygulamaları ve keyfî yönetim şekilleri kaderi inkar etmesinin sebebidir. Emeviler haksız uygulamaları kadere yüklüyorlar iken Ma'bed, insanların kendi yaptıklarınının sorumlu olduğunu düşünüyordu.

- **Gaylan ed-Dımaşkî**
- İrade özgürlüğü konusundaki düşünceleriyle Ma'bed el-Cüheni ve Kaderiyye fırkasının doğuşunu hazırlayan tâbiun dönemi alimlerindedir.
- Emevi halifeleriyle arası iyi iken daha sonra kaderi inkar düşüncesi kendisini sarmış, Emevi halifeliğini tanımadığını söylemiştir. Bu durum onun idam edilmesine sebep olmuştur.
- Mutezile'nin 'el-usulül hamse' diye adlandırılan beş temel prensibine temel olan görüşleri ilk önce Gaylan dile getirmiştir.
- İrade özgürlüğü konusundaki düşünceleri ise Mutezile'nin adalet prensibini meydana getirmiştir.

- **Ca'd bin Dirhem**
- • İslam düşünce tarihinde **ilahî sıfatlar, halku'l Kur'an** ve insanların fiilleri gibi itikadî **mevzuları ilk defa tartışmaya açan kelimcilerden** biri olup tâbiun neslindedir.
- • Ca'd'a göre; Allah Teala'nın zatı dışında kadîm olarak kabul edilebilecek bir takım sıfatları yoktur.
- • Allah, yaratıklara asla benzemez.
- • Kur'an-ı Kerim kadîm değildir, hâdistir ve sonradan yaratılmıştır.

- **Cehm bin Safvân:** (Safvan, Sıfatları yok sayan)
- İlk kelamcılardan olup Cehmiyye fırkasının kurucusudur.
- **Sıfatların inkarı, Kur'anın yaratılmışlığı** ve insan iradesini reddetme (cebr) gibi düşünceleri ile en belirgin özelliklerini oluşturur.
- Cehmiyye fırkası, insan iradesini inkarı ve cebr anlayışı yönüyle Cebriyye ile, sıfatların inkarı yönüyle ise Mu'tezile ile örtüşür.
- Allaha subutî ve haberî sıfatlar nispet edilemez. Allah, yarattıklarına ait hiçbir sıfatla tasvir edilemez. Çünkü bu durum Allah'ı kullara benzetme manasına gelir

- Görüşlerini Ca'd bin Dirhem'den almış ve sistemleştirmiştir.
- • Safvâna göre Kur'an yaratılmıştır. Kalam yapılan sonradan olan bir fiildir. Allahın kelamı vardır fakat bu hadistir.
- • İnsanın yaptıkları ve özgürlüğü konusunda Kaderiyye'nin savunduğu düşüncelerin aksini savunmaktadır.
- Kulların mutlak cebr (zorlama) altında olduklarını savunmaktadır.
- • Safvan'a göre Allah ahirette görülmeyecektir. Kabir azabı, mizan ve sıratın olmadığını savunmaktadır.

- **Ebû Hanife**

- • İmam-ı Azam da denir. Akaid esaslarını Kur'an ve hadisleri ele alarak belirlemiştir.
- • Allah her şeyin yaratıcısıdır. Allahın ilim, irade, hayat, kudret gibi zâtî sıfatları vardır. Allah eşi benzeri bulunmamasından birdir.
- • Zat ve sıfatları nedeniyle yarattıklarına ve sıfatlarına asla benzemez.
- • Yed, nefis, vech, nüzul gibi sıfatlarının keyfiyeti bilinmediği gibi nasıl olduğu ve ne anlama geldiği bilinmez. Öylece iman edilir ve te'vil yapılamaz.
- • Kur'an kendisi mahluk değildir, ancak Kur'anı telaffuz edişimiz ve yazışımız mahluktur.

- Evrende olan her şey Allahın takdiri ve kazasına göre gerçekleşir.
- Peygamberlerin gösterdiği mucizeler haktır.
- Kabir azabı, insanların ölümünden sonra dirilmesi ve amellerin tartılması haktır.
- Ebû Hanife'ye göre kişide imanın oluşması için, onun şüpheden sıyrılmış, kesin bilgiye sahip olmasının yanında bu bilginin gerçekliğini onaylatması ve bu kararını açıklaması (ikrar) gerekir

- • Mü'min olsa da, ilahi sıfatları reddeden, kadere inanmayan, Kur'anda açıkça belirtilen hükümleri reddeden, günah işlemeyi helal sayan ve Kur'anın bir harfini bile yok sayan kimse tekfir edilir.
- • Devlet başkanı, müminlerin toplanıp, istişarede bulunmalarıyla seçilir. Oylama.
- Eserleri
- el-Âlim ve'l müteallim,
- el-Fıkhu'l-ekber,
- el-Fıkhu'l-ebsat,
- er-Risâle,
- el-Vasıyye

- **Hasan-ı Basrî**

- ▪ Tabiunun önde gelen alimlerinden olup ilmi ve zühdü ile meşhurdur. ▪ Allah Teala'nın kemal sıfatları vardır.
- Emevî idaresinin, siyasi iktidar ve icraatlarını meşrulaştırmak için bunların ilahi irade doğrultusunda oluştuğunu iddia etmeleri karşısında öğrencileri ile beraber mücadele etmiş, kulların kendi iradeleriyle yapmış olduğu fiillerin ilahi takdirin zorlayıcı etkisi altında gerçekleşmediğini savunmuştur

- İsrâ ve Miraç hadisesinin bedenî olmayıp ruhen olduğunu savunmuştur.
- Hz.İsa, kıyametin kopmasından önce diri olarak gökten inecek ve herkes ona iman edecektir.
- Ergenlik çağına girmeden ölen kafir çocukları cehenneme girmeyeceklerdir.
- Gerçek imanın kişiyi dinin buyruklarına itaat etmeye yönelttiğini belirtir.
- Büyük günah işleyen kişi münafıktır.

MUTEZİLE KELAMI

- Basra'da Vâsıl bin Ata'nın Hasan-ı Basrî'nin ders halkasından ayrılmasıyla Mu'tezile mezhebi oluşmuştur.
- Bu isim büyük günahı işleyeni imandan da küfürden de ayrılması nedeniyle verilmiştir.
- Mutezile kendisini **ehli tevhid ve adalet** olarak nitelemiştir.
- Allah ilahi adaleti, hikmeti gereği olarak kulları için salah olanı faydalı olanı yapmaya mecburdur, vaciptir. (**Salah/Aslah**)

- Mutezile alimlerini, Yunan felsefesini incelemeye yönlendiren en önemli sebep, İslam'ı savunmaktır. Ancak daha sonra felsefî konular onların temel meşguliyeti olmuştur.
- Akla önem vermeleri onları hedeflerinden saptırmış ve nass ile çatışan düşünceleri savunmuşlardır. **Akıl nakilden önce gelir.**
- Allah kullarının fiillerinin yaratıcısı değildir. Çünkü insanların fiilerinde zulüm vardır. Allah yaratmış olsaydı eğer zalim olmuş olurdu (**Tadil ve Tecvir**)
- Allah adaleti gereği kullarının fiillerini yaratmaz. Kullar kendi fiillerinin failleridir. (**Hidayet-Dalalet**)

- Adalet prensibine uygun olarak Allah insana güç yetiremeyeceği bir Şeyi teklif etmez (**Teklif-i Mala Yutak**)
- **Sihrin** aslı yoktur. Sihir denilen Şey sadece göz boyamadır
- Evliyanın kerameti diye bir Şey yoktur
- Kabir azabı yoktur
- Haram yiyecekler rızık değildir. Allah rızık verir ve Allah kötü bir fiil yaratmaz.

- Katil tarafından öldürülen eceliyle ölmemiştir. Bilakis ecelinden önce öldürülmüştür (**iki ecel vardır**)
- İtikadi konularda sahih hadislere bile güven duyulmaz
- **Hüsun kubuh** (iyi ve kötü olanların) vahiy gelmeden önce **akılla** bilinebilir Selefiyye ve Eşarilere göre ise akılla değil şeriatla
- Mutezile mensupları, Ahmed bin Hanbel'inde içinde bulunduğu birçok alimin eziyet ve işkence çekmesine sebebiyet vermiş. Bu sıkıntılı zamanlara Mihne Dönemi denmiştir

- **Akıllı bir insanın** vahiy gelmeden kendi düşüncesiyle Allah'ın var olduğunu bulması gerektiğini düşünürler.
- Yunan felsefesi etkisinde kalmıştır. Akla büyük önem vermeleri nedeniyle İslam rasyonalistleri adı verilmiştir.
- **Dirayet tefsirine** önem veren ve bunun öncülüğünü yapan kimselerdir.

- Allah'ın pek çok sıfatı vardır; ancak bu sıfatlar O'nun zatından ayrı düşünülmemelidir.
- Aksi takdirde onun Zat'ından bağımsız başka ezeli varlıklar olduğu neticesi çıkar ki bu, tevhide aykırıdır.
- Bu sebeple Allah hakkında konuşurken “Allah, kudret sahibidir denmemeli, “Kadirdir” denmelidir.

- Sarfe Teorisi (İbrahim en Nazzam):
- Kuran-ı Kerîm'in erişilmez üstünlüğünü kanıtlamayı amaçlayan bir i'câzü'l-Kuran teorisidir.
- Sözlükte “geri çevirmek, engel olmak” belâgat yönünden Kuran'ın benzerini meydana getirme gücünün bulunduğu, fakat inkarcıların bu gücü kullanmasının Allah tarafından engellendiği tezine dayanan i'câzü'l-Kuran teorisini ifade eder.

- **Mutezile'nin Beş Temel Prensibi:**

- **Tevhid:** Teadüd-i Kudema (kadim varlıkların çokluğu) Tevhid'e aykırıdır Kalam sıfatı hadistir, Kur'an mahluktur, Ru'yetullah yok
- **Adalet:** (ehlü'l adl)
- **El-Menzile beynel-Menzileteyn**
- **Va'd ve Vaid:** İyi işleri yapanların ahirette ödüllendirilmesi, kötü işler yapanların ise ahirette cezalandırılacağını ifade eder.
- **Emr-i bi'l Ma'ruf nehyi ani'l-münker**

- **Tevhîd**
- “Tevhîd esası Mu‘tezile’nin en önemli prensiplerinden biri olmuştur.
- Mu‘tezile, Allah âlimdir, kâdirdir gibi hükümleri kabul etmekle birlikte Allah’ın ilmi vardır, kudreti vardır gibi hükümleri kabul etmez.
- Onlar, Kur’an ve sahih hadîslerde geçen Allah’ın eli, yüzü, sureti, gözü, istiva etmesi, gelmesi, gitmesi, gülmesi, hayâ etmesi gibi ifadeleri zahirî ve lügat manasıyla değil mecazî ve te’vîl edilen manalarıyla anlamıştır.
- Mu‘tezile, Allah’ın ahirette gözle görülemeyeceğini iddia etmiştir.
- Çünkü onlara göre Allah cisimlere benzemez. Gözle görünen bir şey, bir yönüyle cisimlere benzemiş sayılır.

• Adâlet

- Bütün Müslümanlara göre Allah adildir, adâlet sahibidir; zalim değildir, zulüm işlemez ve zulmü asla sevmez.
- Mu'tezile'nin adâlet anlayışına göre kulun menfaatine en uygun olanı Allah'ın yaratması O'nun üzerine **vaciptir**.
- Adâlet anlayışının bir uzantısı olarak Mu'tezile'ye göre Allah'ın, kullarına **güçlerinin yetmeyeceği** bir şeyi teklif etmesi **caiz değildir**.
- Allah'ın itaatkâr kulunu cezalandırmayacağı, ölen müşrik çocuklarına azap etmesinin caiz olmadığı gibi hususlar da Mu'tezile'nin adâlet anlayışı çerçevesinde varmış olduğu sonuçlardan bazılarıdır.

- **Va'd ve va'îd**
- Va'd iyi işler yapanların ahirette mükâfatlandırılması; va'îd ise kötü amelde bulunanların ahirette cezalandırılması anlamlarına gelmektedir.
- Esasen bu prensip adâlet prensibinin bir sonucudur. Zira Mu'tezile'ye göre iyi işlerde bulunanların ahirette sevap görmemesi, kötü amellerde bulunanların ceza görmemesi Allah'ın adaletine aykırıdır. Çünkü Kur'ân, yapılması iyi ve kötü olan hususları açıkça ortaya koymuştur.

- **el-Menzile beyne'l-menzileteyn**
- Mu'tezile'ye göre büyük günah işleyen kimse ne mü'mindir ne kâfirdir. Bilakis iman ile küfür arasında bir mertebededir.
- Bu mertebe, Mu'tezile'ye göre fâsıklıktır. Böyle bir kimse tevbe etmeden ölürse ebedi cehennemliktir.
- Şu kadar var ki bu kimsenizi azabı kâfirin azabından daha hafiftir.
- Tevbe ederse mümin olarak cennete gider.

- **Emr bi'l-ma'ruf nehy ani'l-münker**
- Mu'tezile'nin beş temel esasından biri olan bu ilkeye göre "iyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamak" her Müslümana farzdır.
- Nitekim Kur'an'da iyi ameller emredilmiş, kötü ameller yasaklanmıştır. Mu'tezile bu düşüncesine Kur'an'dan birtakım ayetlerle delil getirmiştir.
- "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır"(Al-i İmran 3/104) ayeti Mu'tezile'nin bu görüşünün temel dayanaklarından biridir.

- Mu'tezile Temsilcileri
- 1. Vasıl b. Ata
- 2. Amr b. Ubeyd
- 3. Bişr b. Mutemir
- 4. Ebu'l Huzeyl el-Allaf
- 5. İbrahim en-Nazzam Tafra Teorisi: Hareketi sıçrama/tafra ile açıklar

- **Basra ve Bağdat Mu'tezilesi**
- Mu'tezile, biri Basra diğeri Bağdat olmak üzere iki ana kola ayrılır.
- Bu iki ekole mensup âlimler, Mu'tezile'yi diğeri mezheplerden ayıran beş temel esasta birleşmelerine rağmen bir takım konularda ve ayrıntılarda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.
- **Basra Mu'tezilesi,**
- Mu'tezile'nin ilk temsilcilerinin de içinde yer aldığı bir ekoldür. Bu ekol, siyasi tartışmalardan ve iktidar ilişkilerinden uzak duran bir anlayışa sahiptir.
- **Bağdat ekolü ise**
- daha çok amelî yönü öne çıkaran incelemelerde bulunmuşlar, mezhebin görüşlerinin devlet eliyle yayılması taraftarı olmuşlar, bundan dolayı yöneticileriyle iyi ilişkiler kurmuşlar, eserlerinde imamete daha çok vurgu yapmışlardır.

EHL-İ SÜNNET KELÂMI (es Sevadu'l-azam)

- Hz.Peygamberin yolunu ve onun dini anlama ve uygulama yönünü takip edenler anlamına gelir.
- Eş-ari-Maturidi öncesinde Ehl-i rey taraftarı başta olmak üzere Ashabu'l-Hadis ve birçok grubu kapsar.
- İmametın ittifakla olmasının benimseyen mezhepler; Ehl-i Sünnet, Hariciler ve Mutezile'dir.
- Ehl-i Sünnet ilk dört halifenin hilafetini uygun bulmuştur
- Ehl-i Sünnet şemsiyesi altında olan gruplar kaderin reddedilemeyeceği hususunda ittifak oluşturmuşlarsa da kaderi anlama biçimleri birbirinden farklıdır.

MÂTURÎDLİK

- **Maturidiliğin Temel Görüşleri**

- * **Allahı bilmek aklen vaciptir.** Allah'ın akıldan canlandırılmayan zatı hakkında isim ve sıfatları yoluyla bilgi edinilebilir.
- Nasslarda olmayan isimler Allaha izafe edilemez.
- Allah insanın imkânı dahilinde olmayan, güç yetiremeyeceği şeylerden sorumlu tutmaz. Teklifi Ma la Yutak
- Mâtûrîdilere göre yaratma, diriltme, rızıklandırma gibi fiili sıfatlar ezeli **tekvin sıfatı** ile olur.

- Müslüman bir kişi büyük günah işleme sebebiyle imandan çıkmaz, küfre düşmez. Allah dilerse onun günahlarını bağışlar veya onu cezalandırır.
- İnsan kendi fiillerinin sahibidir. Fiil gerçekleşme açısından insana, yaratma açısından Allah'a aittir.
- Allah ve Resulünü bir kişi gönülden tasdik ederse mümin ve Müslim vasfını kazanır. İslam'a girmenin şartı ameller değil, Allah'ı tasdik etmektir.
- Maturidilere göre Allah Teala'nın peygamber göndermesi Allahın hikmetinin bir gereğidir. Topluma iyilikleri aktaracak bir rehberin bulunması gerektiğini savunurlar.

- İmam Maturudî'nin önemli Eserleri:
- • Kitabu't-Tevhid
- • Kitabu'r-red ale'l-karamita
- • Beyanu vehmi'l-Mu'tezile
- • Reddu usuli'l-hamse
- • Kitabu'l makalat fi'l-kelam

EŞ'ARİLİK

- ▪ Önderi Ebûl-Hasan el-Eş'arî'dir.
- Eserleri:
- ("el-İbane, **el-Lüma**, Makalatu'l-İslamiyyin, **et-Tebyin**, Risâle fî İstihsâni'l-Havz fi'l Kelâm)
- Allah'ın varlığına akıl yürütmeye ulaşılabilir. Allah birdir, ezeli ve ebedidir.
- Allah'ın ezeli sıfatları vardır. Bunlar; Alim, kâdir, hay, mürid, mütekellim, semî' ve basîr'dir.

- Haberî sıfatlar olarak kabul edilen vech, yed, istiva gibi sıfatları te'vil edip etmeme hususunda farklı görüşlere sahiptirler.
- Allah'ın ahirette görülmesi hususunda 'var olan her şey görülebilir. Allah vardır bu yüzden Allah da görülebilir.' düşüncesini savunurlar.
- Var olan her şeyi Allah yaratmıştır. İnsanın ihtiyari fiilleri Allah tarafından yaratılmıştır. O fiillerin yaratılmasında kulun etkisi yoktur.
- Allahın insanlara peygamber göndermesini aklen uygun bulmuşlardır.

- Eşari alimleri:
- • Bakıllani
- • Taftazani
- • Cüveynî
- • Cürcani
- • Şehristani
- • Amidi
- • Razi Fahredin
- • Kadı Beyzavi

EŞ'ARÎLER VE MÂTURÎDÎLER ARASINDAKİ FARKLAR

- **Cüz'i İrade**
- Maturidi: Cüz'i irade vardır. Bu irade itibari bir varlığa sahip olup Allah tarafından yaratılmamıştır.
- Eşari: Cüz'i irade yoktur. Allah iradeyi insanda yaratmıştır.
- **Tekvîn**
- Maturidi: Tekvîn sıfatı vardır. Subutî sıfatlardandır.
- Eşari: Allahın subûtî sıfatlarında Tekvin sıfatı yoktur

- Güç Yetiştirilmeyenin Teklif Edilmesi (teklif-i mâ lâ yutak)
- Maturidi: Böyle bir sorumluluk yüklemek caiz değildir.
- Eşari: Allah insandan gücü yetmeyeceği bir şeyi isteyebilir ve onunla mükellef kılabilir.
- **Nübüvvet**
- Maturidi: Peygamber sadece erkek olabilir.
- Eşari: Kadınlarda peygamber olabilir.

- Sebeb ve Hikmet
- Maturidi: Allahın eylemlerinin bir hikmete bağlı olduğunu ve bir nedene dayandığını ileri sürer.
- Eşari: Allah dilediğini yapandır ve yaptıklarından sorumlu değildir.
- İbadet Mükellefiyeti
- Maturidi: Kafirler iman etme hususunda yükümlüdürler ama ibadet etme hususunda yükümlü değildir. Cezası da olmaz.
- Eş'ari: Kafirler hem iman hem de ibadet etmekle yükümlüdürler.

- **İrtidat**

- Maturidi: Kişi İslam dinine geri dönse bile amelleri geri dönmez.
- Eş'ari: Kişi İslam dinine dönse amelleri de geri döner.

- Ümitsizlik Halinde yani Son Nefeste Tövbe (tevbe-i ye's)
- Maturidi: Ye's halinde tevbe geçerlidir.
- Eş'ari: Ye's halinde tevbe geçerli değildir.

KELAM İLMİNİN TARİHİ SEYRİ

- Hz.Peygamber Dönemi:
- Akaid açısından Kur'anın öğrettiği akidenin olduğu gibi kabul edildiği, anlatıldığı ve aktarıldığı dönemdir.
- Vahiy nüzulü devam ediyor ve hiçbir İslami ilim oluşmamıştır.
- Dolayısıyla bu dönemde kelam ilminin varlığından da bahsedilmez.

- **Sahabe Dönemi:** Hz. Peygamberin vefatıyla ihtilaflar ortaya çıkmaya başlamıştır.
- • Kırtas hadisesi,
- • Üsame ordusu,
- • Hz.Peygamberin defnedileceği yer,
- • Halife seçimi gibi konular Ashab arasındaki ilk ihtilaflardır. Halife seçimi ve Kırtas hadisesi sonucunda Şia mezhebi ortaya çıkmıştır.

- **Selef Dönemi:**

- **Not:** Selef metod olarak şü yolu benimsemiştir; Te'vilden, akıl ve felsefi izahlardan uzak durulması ve delillerin sadece naslarda, yani kitap ve sünnette aranması.
- **Selef metodunun esasları şunlardır; (7 temel akidesi)**
- **-Takdis,** Allah'ı cismani olan şeylerden uzak tutup layık olmadığı şeyi ona yakıştırmamak. Cisim olmaktan tenzih etmek.
- **-Tasdik,** Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında bildirilen ayetleri aynen kabul edip inanmaktır.

- **Acz-i İtiraf-ı**, Naslarda görülen **müteşabih** ve üstü kapalı bilgilerin hangi maksada yönelik olduğunu bilemeyeceğimizi itiraf etmek.
- **Sükut**, Açık olamayan müteşabih konular hakkında soru sormamak. Onlara dalmamak
- **İmsak**, Kapalı naslar hakkında tevil ve tefsirden kaçınmak, zihni kapalı dili baliğ tutmak.
- **-Keff**, Kalbi müteşabih konularla meşgul etmemek onlar üzerinde düşünmemek.
- **-Marifet ehline teslim olmak**, (bazı kimselere gizli değildir).
- **Not:** Selef metodunun temsilcileri; Hasan el-Basri, Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafii, Ahmed b. Hanbel

- **Mütekaddimûn Dönemi**
- İmam Eşarî ve İmam Matürîdî ile başlayan ve
- Eş'ariyye'de İmam Gazzâlî,
- Mâtürîdiyye'de Ebü'l-Muîn en-Nesefî' ile sona eren devre bu isim verilir.

• Bu dönemin önemli kelâmcıları :

- Eşarîlerden Bâkılânî, İbn Fûrek, Ebû Bekir el-Beyhaki, Cüveynî
- Matürîdîlerden Hakîm es-Semerkindî, Ebû Seleme es-Semerkindî, Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî Mutezile ve Kaderiye bu dönemde ortaya çıkmıştır.
- Kalam ilminin teşekkül ve tedvin dönemi olarak kabul edilir.
- Hicri ikinci asrın başlarından Gazzalî'ye kadar (505-1111) olan üç asırlık dönemi içermektedir.

• **Müteahhirûn Dönemi**

(temel meselesi “Varlık”, Delillendirme yöntemleri)

- İbn Haldun gibi âlimler tarafından Gazâlî sonrası Kelâm, Müteahhirûn Dönemi olarak adlandırılmıştır.
- **Fahrudin er-Râzî ve Seyfuddin el-Âmidî, Ebü'l-Muîn en-Nesefî, Şehristânî, Nûreddin es-Sâbûnî, Şemseddin es-Semerkindî, Kâdî Beyzâvî,** gibi kelamcılar bu devrin öne çıkan isimlerinden bazıları olarak zikredilebilir.
- Şehristânî sonrasında özellikle Fahreddin er-Râzî, Âmidî ve Kâdî Beyzâvî'nin çalışmalarından hareketle onların yaşadığı döneme “**Felsefe ile Mezcedilmiş Kelam Devri**” de denilmektedir. (Karşılaştırma birleştirme)

- **Cem ve Tahkik Devri**

- Hicrî sekizinci asırdan 20. y.y. başına kadar geçen dönem şerh ve haşiye ya da cem ve tahkik devri olarak adlandırılır. Bu dönemin temel özelliği;
- 1. Özgün eserler meydana çıkarmaktan ziyade daha önce yazılmış olan kelam kitaplarıyla ilgili şerh, haşiye, ta'lik, hülâsa ya da tehzib tarzında eserler yazmak olmuştur.
- 2. Bu dönemde önemli görülen elfâzı küfür, kader, isbât-ı vâcib gibi konularda ayrı risâleler de yazılmıştır.
- **Adudüddin el-îcî'den itibaren başlayan şerh ve haşiye geleneği başlayıp Teftâzânî, Cürcânî ve Devvânî ile zirveye ulaşmıştır.** Böylece kelâm ilminin gerileme dönemine girdiği kabul edilir.

- **Yeni İlm-i Kalam Dönemi:**

- Materyalizmi ve felsefi bir görüş olarak pozitivizmi kabul etmeyen, dine karşı olan biyolojik ve psikolojik teknikleri cevaplandırarak, Allah'ın varlığını ispat edebilen ve İslam'ın akait konularını ispat ve açıklayarak kutsal olanları savunan ilimdir.
- Yeni ilmi kalam"tabirini ilk kullanan : “ **Şibli Numani**. Hindistan alt kıtasında yaşamıştır.
- İlm-u kalam kitabının önsözünde eski kelamın faydasız ve yersiz olduğunu ifade etmiştir. İlm i kelamı Cedid adlı kitabında ihtiyaç duyulan kelamı yazmıştır. Nedvetül Ulema teşkilatını kurmuştur.

- **Yeni İlm-i Kelam Öncüleri**

- **Muhammed Abduh**

- • Toplumun ihtiyaç duyduğu meselelere öncelik tanınması gerektiğini savunur. Banka faizi almalarında sakınca yok der

- **Eserleri:**

- - Risaletu't-tevhid
- - Risaletu'l-Varidat
- - Şerhu Nahcu'l-Belağa

- **İzmirli İsmail Hakkı**

- • Yeni İlm-i Kelam adlı eseri vardır. Kelam ilminin İslami ilimlerin temeli olduğu görüşündedir.
- • Önceki dönemlerde te'lif edilen akaid kitaplarının yetersiz kaldığını insanların ihtiyaçlarını karşılayamadığını düşünür.
- • Tabiat ilimleri ve astronomi doğrudan kelam ilmine geçirilmesi yanlıştır.

- **Seyyid Ahmed Han (Hint yıldızı)**
- • Kalam ilmine yenilik ihtiyacını getiren ilk kişidir.
- • Kur'an verilerini akılla rasyonalize etme çabası içine girmiştir.
- • Seyyid Ahmed Hanın ortaya çıkardığı kelama **tabiatçı kalam** da denir. Kur'an'da en temel vurgu tabiat kanunudur (kanun-i fitrat)
- • Tefsir eseri: "Tahrir fi usuli't-tefsir"

- **Abdullatif el-Harputî**

- • İslam dinini zorda bırakacak verilerin bilimden ayrılamayacağını ileri sürmüştür
- • Yeni bilimden yararlanılması gerektiğini ve verileri alıp kullanıp, dinle uzlaşılması gerektiğini savunur.
- • En önemli eseri **“Tenkihu’l-kelam”**

- **Şiblî Nu'manî**

- • Yeni Kalam ilminin Hint kıtasındaki **asıl teorisyeni** olarak kabul edilir.
- • İlmü'l Kalam: Önsözünde eski kelamın yetersiz olduğuna değinmiş.
- • İlm-i Kelam-ı Cedîd: İhtiyaç duyulan kelamı yazmış.
- • Şibli'ye göre kelam ilmi, modern fikirler ışığından tekrardan ele alınması gerekir.
- • **Cemaleddin Afgani, Filibeli Ahmed Hilmi, Emir Ali ve Ferid Vecdî** de yeni ilmi kelam öncülerinden sayılabilir.

- **Hint Alt kıtasındaki alimler;** Seyyid Ahmed Han, Şibli Nu'manî, Emir Ali, Muhammed İkbâl.
- **Mısır Alimleri;** Muhammed İkbâl ve Reşid Rıza'dır.
- Mevdudi (Cemaat-i İslami Hareketi'nin kurucusu)
- "İslam'ın Elifbası" adlı eser: **Musa Carullah**
- Urvetü'l-Vuska : **Cemaleddin Afgani**

• BİLGİ ÇEŞİTLERİ

- **Aklî Bilgi:** İnsanın akıl yürüterek elde ettiği bilgiye denir.
- **Naklî Bilgi:** Bir başkasından Naklî yolla alınan bilgiye denir.
- **Zarûrî Bilgi:** Aklın hiç çaba harcamadan elde ettiği bilgidir.
- **Bedihî Bilgi:** Şüpheye ve tartışmaya yol açmayacak bilgiye denir. Apaçık bilgi

- **İktisabî Bilgi:** Bir çaba ve düşünmesi sonucu ulaşılmış bilgidir.
- **İstidlâlî bilgi:** Bu bilgiye kanıt vasıtasıyla ulaşıldığında ihtiyaç duyan bilgi anlamında de denmiştir. Delile gereksinim duyulan bilgi.
- **Burhâni Bilgi:** Hem felsefede hem de kelimada kesin bilgiye denir. Kesinlik ifade ediyor.
- **Hitâbî Bilgi:** Kişinin hitabet gücüne dayanmaktadır. Muhatap olduğu kişinin ikna olmasıyla kabulü mümkündür.

- **NAKLÎ BİLGİ**
- **Yakınî Bilgi:** Kesin bilgi anlamına gelir. Mütevatir haber bu bilgiye girer.
- **Zannî Bilgi:** Şüpheli bilgi anlamına gelir. Ahad haber bu bilgi türüne girer.
- **Yakınî bilgi naklî bilginin kesin olanını, burhanî bilgi aklî bilginin kesin olanını oluşturur.**

- **Bilgi Edinme Yolları:**
  - • Duyular (somut bilgi)
  - • Akıl (soyut bilgi)
  - • Haber (Mütevatir haber, Resul'ün haberi, Keşif/İlham ve rüya)

- **KELAMDA VARLIK**
- **Varlığın hükümleri:**
  - 1. Vacibu'l-vücut/Zorunlu varlık (Allah)
  - 2. Mümkün varlıklar (Allah dışındaki bütün varlıklar)
  - 3. İmkânsız/mümteni-muhal varlık (Varlık alanına çıkması düşünülemeyen şeyler)
- **Varlık**
- **Kadim** (Allah)
- **Hadis** (Sonradan meydana gelen bütün varlıklar)

- **Cevher (başı başına mevcut olan, ayan):** Alemdeki en küçük yapı taşını oluşturur. (ellezi la yetecezza)
- Üç özelliği vardır; görünüşte olan bir varlıktır. Kendisiyle beraber araz bulunur. Yer kaplar.(mütehayyiz)
- Alemin temel unsuru cevherdir. Çünkü cevherlerin birleşimi cismi oluşturur. Cisim ve araz cevhere bağlıdır.
- **Cisim:** Birleşik bir varlık olup felsefeciler, cismi madde ile suretin birleşmesi sonucu oluşan varlık diye tanımlar.
- Sünni kelimcılara göre cisim iki yada daha fazla cevherin birleşmesiyle oluşur.

- **Araz: (Başı başına mevcut olamayan başkasıyla var olan)** Bir zaman diliminde var olup son bulmuştur.
- Örneğin; Taş cevherdir. Onun katılığı arazdır.
- Gazzali'ye göre var olan (mevcud) ya yer kaplayandır (**mütehayyiz**) ya da yer kaplamayandır (**gayri mütehayyiz**)

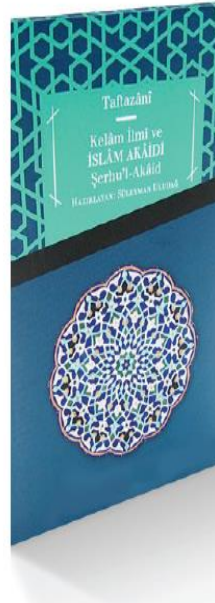
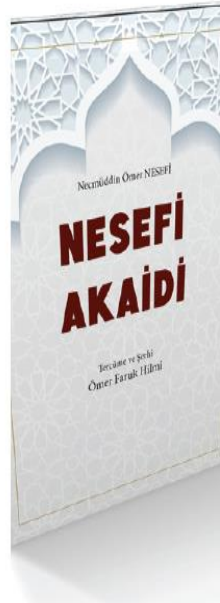
AKAİD İLMİ

- Tarihsel süreçte Ehl-i sünnet akaidini bu ilkeler çerçevesinde ele alan erken dönem eserler arasında Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) *el-Fıkhü'l-Ekber* adlı eseri örnek verilebilir. İlerleyen dönemde
- Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) *Kitâbü't-Tevhîd*'i ile
- Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin (ö. 324/935) *el-İbâne an Usûli'd-Diyâne* ve *el-Lüma'* isimli eserleri itikada dair önemli çalışmalardır.
- Ömer en-Nesefi (1069-1142) tarafından kaleme alınan "Aka'idü'n-Nesefî" (Nesefi Akaidi), tarih boyunca milletimiz tarafından en çok okunan eserlerin başında gelir.

- Taftazânî (1322-1390) tarafından kaleme alınan Şerhu'l-Akaid isimli eser, Akaid alanının en bilinen eserler arasında yer alır.
- Günümüzde Akaid ilminde temel eserler arasında yer alan eser, Süleyman Uludağ tarafından "Kelam İlmî ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid) adıyla günümüz Türkçesine çevrilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyetinin beşinci Diyanet İşleri başkanı olan Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971) tarafından Türkçe olarak kaleme alınan "İslam Akaidi" adlı eser
- Şerafettin Gölcük ve Süleyman Toprak tarafından yazılan "**Kelam Tarihi**" isimli eser, klasik kelam geleneğine göre yazılmıştır

İNANÇ ESASLARI

- Allah'a İman/Allah'ın Varlığı:
- *Mezheplerin Allah'ın varlığı ve birliği ile ilgili metotları şöyledir:
- -Ebu Hanife; Nazar/İstidlal
- -Mutezile; Akli/Nazari
- -Mâturîdî; Akli
- -Eş'arî; Nass/Kitap-Sünet-İcma
- *İslam alimlerinin Allah'ın varlığı ve birliği ile ilgili ortaya koyduğu delillerden bazıları şunlardır:

- **1.Allah'ın Varlığının Delilleri:**
- **a.Hudus Delili;** Her hadisin bir muhdisinin bulunması akli bir zorunluluktur. - Hudus delili kelamcılarının delilidir.
- **Not:** İbrahim (as)'ın Allah'ı araması ile ilgili ayetler hudus deliline örnek gösterilir.
- **b.İmkan Delili;** Kindi, Farabi ve İbn-i Sina gibi filozofların kullandığı delildir. Bu delil felsefi karakterlidir.

- **c.Kemal Delili;** Allah dışında hiçbir şey mükemmel değildir. Allah dışında var olan her şey eksiktir ve kemale doğru bir özlem duyar.
- **d.Gaye ve Nizam Delili;** Bu delile “inayet, hikmet ve itkan “ delili de denir. Hepsinin ortak ismi ise “**teleolojik delil**” dir.
- **e.Fıtrat Delili;** İnanma fitri bir ihtiyaçtır.

- **f.Kabul-u Amme Delili;** İnsanlar tarihin her çağında mabetsiz, tapınaksız, ibadetsiz, kısaca dinsiz yaşamamışlardır.
- Tarihin tanıklık ettiği bu ortak fikir Allah'ın varlığı ve birliğine delalet etmektedir.
- **g.İnayet Delili;** Yeryüzündeki bütün varlıklar insanın varlığına uygun yaratılmıştır. Bu delili en fazla kullanan '**İbn Rüşd**'tür.

- **2.Allah'ın Birliğinin Delili:**

- **a.Temanu Delili;** İki Tanrı varsayımına dayanarak Allah'ın birliğini temellendirmeye alışan ve İslam kelmacıları tarafından Kur'an'dan hareketle geliştirilen delidir.
- **b.Burhan-ı Tevarud Delili:** Eğer yerde ve gökte birden fazla ilah olsaydı, bu alem;
  - -Ya bütün ilahların müşterek kuvvet ve kudretiyle var olmuştur ki bu durum uluhiyetle bağdaşmaz.
  - -Veya alem bu ilahlar tarafından ayrı ayrı yaratılmıştır ki bu durumda alem ilahların biri tarafından yaratılmışsa diğeri lüzumsuz olur.

- -Veyahut eşya, ancak birinin irade ve kudretiyle yaratılmıştır.
- Bu üç ihtimal batıl olunca Allah'ın vahdaniyeti ortaya çıkar.
- **Not: İslam filozofları** hudus, imkan, gaye ve nizam deliline ek olarak “**İlk sebep-ilk illet delili ile Ekmel varlık** (ilk defa **FARABİ** tarafından kullanılmış, Zihinde büyük ve mükemmel varlık vardır.)

• Allah'ın Sıfatları:

• Allah'ın Zati Sıfatları:

- -**Vücut**; Varlığının kendinde olması
- -**Kıdem**; Allah'ın ezeli olması
- -**Beka**; Allah'ın gelecek yönünde bir sonunun bulunmaması.
- -**Vahdaniyet**; Allahın bir olması (sayı yönüyle değil, eşi ve benzeri olmaması yönüyle)
- -**Muhalefetün li'l-havadis**; Yaratılmış hiçbir varlığa benzememesi
- -**Kıyam bi nefsihi**; Varlığı kendi zatiyla kaimdir.
- NOT:Allah'ın zati sıfatlarına **TENZİHİ/SELBİ** sıfatlar da denir. Allah'ın ne olmadığını anlatan sıfatlardır.

• Allah'ın Subuti Sıfatları:

- -**Hayat**; Allah'ın diri ve canlı olmasıdır.
- -**İlim**; Allah'ın her şeyi bilmesidir.
- -**İrade**; Allah'ın hiçbir sınırla kayıtlı olmayacak şekilde dilemesidir.
- -**Kudret**; Dilediği her şeye güç yetirebilmesidir.
- -**Tekvin**; Allah'ın dilediği herhangi bir şeyi yoktan var etmesidir. (**Mâturîdîlere göre** tekvin sıfatı vardır, **Eş'arîlere göre** tekvin sıfatı yoktur.)
- -**Kelam**; Allah'ın harfe ve sese ihtiyacı olmaksızın konuşması
- -**Semi**; Allah'ın her şeyi işitmesi
- -**Basar**; Allah'ın her şeyi görmesi

- **Allah'ın Fiili Sıfatları:**
- *Kudret sıfatının taalluku olarak ortaya çıkan sıfatlara denir.
- -Tahlik (yaratma)
- -Terzik (rızkı verme)
- -İnşa (bir araya getirerek yaratma)
- -İbda (benzersiz olarak yaratma)
- -İhya (diriltme)
- -İmate (Öldürme)
- vb. terimlerle ifade edilen fiiller, Allah'ın fiili sıfatlarını oluşturmaktadır.

- **Allah'ın Haberi Sıfatları:**

- Haberî **sıfatlar**; **Allah'ın** eli, yüzü, gözü, gelmesi, inmesi ve yakın olması gibi âyet ve hadislerde geçen sıfatlardır.
- **Not:** Hanbeli ve Ehl-i sünnet alimleri bu sıfatları te'vil etmeden kabul etmişlerdir.
- Mutezili ve sunni kelamcılar bu sıfatları te'vil etmişlerdir.

• MELEKLERE İMAN

- **Cebrâil** peygamberlere ve meleklerle vahiy getirmekle görevlidir.
- Mîkâil, İbranice veya Süryanice’de “Allah’ın kulcağızı/Ubeydullah” anlamındadır.
- Kıyameti koparacak ilk ve yeniden dirilişi başlatacak ikinci üfleme (nefh) **İsrâfil** yapacaktır.
- ‘Melekü’lmevt (ölüm meleği) **Azrâil** kastedilmiştir

- **'Kirâmen Kâtibîn, Rakîb-Atîd' veya 'hafaza'** melekleri insanın iyi ve kötü, gizli ve açık amellerini yazmak ve onu korumakla görevlidir.
- İnsanları iyi işlere sevk etmek, onları korumak amacıyla takip etmek,
- Peygamberlere vahiy getirmek, insanların yaptıklarını kaydetmek, tabiatın yönetimi ve ilâhî kanunların icrasıyla meşgul olmak.
- İlâhî cezaları yerine getirmek.
- **Mukarrebûn Melekleri**, Bu melekler illiyyûn veya kerrûbiyyûn melekleri de denilmektedir.

- Cennet ve cehennemde görevli melekler. Bunlara genel olarak “hâzin” adı verilmiştir.
- **Cehennem bekçilerini** temsil eden melek bir âyette **Mâlik**, Cennet meleği ise **hadislerde Rıdvân** ismiyle geçer.
- Cehennem görevlileri ayrıca “**zebânî**” olarak da adlandırılmıştır.
- Nurani varlıklar olan meleklerin varlığı dinen ve aklen mümkündür.
- Meleklerin Hz. İbrahim ve Hz. Lut’a insan suretinde geldiği Kur’an’da bildirilmektedir. Bir kısım ayetlerde ve hadislerde meleklerin özel görevler sırasında çeşitli maddî suretlere büründüklerine (temessül)

Hârût-Mârût, Kur'an'da adı geçen bu iki meleğin Bâbil halkını imtihan etmek ve onları sihir konusunda bilinçlendirmek için gönderildiği belirtilmektedir.

Münker-Nekîr, Bu melekler, kabirde sorgu işi ile görevli olan meleklerdir. Bu meleklerin adı hadislerde geçmektedir.

- **Peygamberlere İman:**

- -Peygamber sözcüğü Farsçadan dilimize geçmiştir.
- -Peygamberlik, Allah tarafından verilir, yani vehbidir.
- *Kur'an'da 25 peygamberin ismi geçmektedir. Kaynaklarda nebilerin sayısının 124 bin, resullerin sayısı ise 313 olduğu belirtilir.
- *Kur'an'da ismi geçtiği halde peygamber mi yoksa veli kul mu oldukları tartışılanlar;
- -Zülkarneyn -Üzeyr -Lokman

- **Allah'ın Peygamber Göndermesi:**
- ***Mutezile mezhebi;** Allah'ın peygamber göndermesini **salah-aslah** açısından ele alır. Peygamberin gönderilmesi de insanların faydasına olduğuna göre Allah'ın peygamber göndermesi **vaciptir**. Şia mezhebi de bu görüştedir.
- **Ehl-i sünnet kelim alimleri ise,** Allah'ı hiçbir mecburiyet ve zaruretle nitelendirmez. Allah mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunur.
- **İbnü'r-Ravendi ve Ebu Bekir Razi** peygamberliğin gerekliliğine karşı çıkmışlardır.
- **Not: Eş'arî** kadınların nebiliğini kabul etmiş, ancak onlardan resul gönderilmediğini ifade etmiştir.

- **Peygamberlik ile İlgili Kavramlar:**
- ***Vahiy:** Allah Şura suresinde (51.ayet) insan ile üç şekilde konuşacağını belirtmektedir;
- -Allah'ın doğrudan doğruya vahiy etmesi
- -Allah'ın perde arkasından vahiy etmesi
- -Allah'ın melek aracılığıyla vahiy etmesi
- **Not:** İlham da tasavvuf ehline delil sayılmaktadır. Onlara göre nebiler vahiy, veliler ise Allah'tan ilham alırlar.

- ***Resul:** Kendisine Allah tarafından kitap verilen peygamberdir.
- ***Nebi:** Kendisine Allah tarafından kitap indirilmemiş peygamberdir.
- **Not:** Kur'an; Musa, Harun ve İsmail'den resul-nebi diye bahsetmiştir. (**Hadid** ve **Saffat** suresi) Bu ayetlere göre hem resullere hem de nebilere kitap verilmiştir.
- **Not:** Kur'an, azim ve sebat sahibi peygamberlerden "**Ulu'l-Azm**" diye bahseder. Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed as. Ulu'l-azm peygamberleridir.

- ***Mucize:**

- **Kur'an'da söz konusu edilen mucizelerden bazıları şunlardır;**

- -Hz. İbrahim'in Nemrud tarafından ateşe atılması (Enbiya)
- -Hz. Musa'nın asasının yılan olması, denizi yarması (A'raf – Taha)
- -Hz. Süleyman'ın kuşla konuşması, karıncanın sözünü anlaması (Neml)
- -Hz. İsa'nın ölü diriltmesi, çamurdan yaptığı kuşa üfleyerek kuşun uçması, anadan doğma körü ve alaca hastalığına yakalanan bir kişiyi iyi etmesi ve havarileri isteği üzerine gökten sofrayı indirmesi (Maide – Al-i İmran)

Hissî (Maddî) Mucizeler: İnsanların duyularına hitap eden mucizelerdir. Allah'ın izni, iradesi ve gücüne bağlı olarak gerçekleşen hissi mucizeler tabiat kanunlarını değiştiren ilahi fiillerdir.

- **Aklî (Manevî) Mucizeler:** Mânevî mûcize veya bilgi mûcizesi diye de anılan bu grup insanların akıl yürütme gücüne hitap eden ve onları aklî kanıtlarla baş başa bırakan gerçeklerde oluşur.
- **Haberî Mûcizeler:** Peygamberlerin doğrudan Allah'tan veya melek aracılığıyla aldıkları vahiylerle dayanarak verdikleri haberlerden oluşur.

- ***Olağanüstü durumlar ile ilgili kavramlar;**
- **-İstidrac**, Kafir, günahkar kişilerin arzularına uygun olarak meydana gelen olaylardır.
- **-Keramet**, Allah'ın veli kullarının göstermiş oldukları olağanüstü haller.
- **-İrhas**, Peygamberlerin peygamber olmadan önce gösterdikleri olağanüstü olaylardır. (Hz. İsa'nın kundakta konuşması)

- **-İhanet**, Kafir ve günahkar kişilerin arzu ve isteklerine aykırı olarak meydana gelen olaylardır.
- (Peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime tek gözü kör olan bir adama gözünün açılması için dua etmiş adamın diğer gözü de kör olmuştur.)
- **-Maunet**, Allah'ın veli olmayan bir kulunu darda kaldığı bir sırada olağanüstü bir şekilde bu durumdan kurtarmasıdır.

- **Not:** Hz. Peygamber ile ilgili kullanılan “**Hatemen Nebiyyin**” Kur’an’da “Ahzap” suresinde geçmektedir.
- **Kur’an’da Adı Geçen Peygamberler:**
- -Kur’an’da yalnız yirmi beş peygamberin isimleri zikredilmiştir. Bunlardan on sekiz peygamberin ismi En’âm suresi’nde, diğerlerinin isimleri de muhtelif surelerde geçmektedir. Kur’an’da ismi zikredilen peygamberler şunlardır:

• Kur'an'da Adı Geçen Peygamberler:

- Âdem, İdris, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût,
İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Şuay
b,
Musa, Harun, Davut, Süleyman, Eyyüp, Zülkif
l,
Yunus, İlyas, Elyesa', Zekerriyya, Yahya, İsâ ve
Muhammed'dir

- Kur'an-ı Kerim'de ismi geçtiği halde peygamber olup olmadıkları hakkında ihtilaf edilen üç isim daha vardır.
- Onlar da **Uzeyr, Lokman ve Zülkarneyn'dir.**
- Ayrıca Hz. Âdem'in oğlu Şit (a.s) gibi, Kur'an-ı Kerim'de ismi geçmediği halde bazı hadislerde ve İslam kaynaklarında isimleri geçen peygamberler de vardır.

- **Kitaplara İman:**
- *Allah'ın elçileri aracılığıyla insanlara gönderdiği kitaplara "**Kütübü Münzele**" ve "**Semavi kitap**" olarak da adlandırılır.
- ***Allah'ın suhuf verdiği peygamberler şunlardır;**
- -Adem -10 sayfa İbrahim - 10 sayfa
- -İdris - 30 sayfa Şit - 50 sayfa

- ***Tevrat:**
- Kanun, talim, şeriat anlamlarına gelir.
- Tevrat'a Ahd-i Atik ve Ahd-i Kadim de denilir. Tevrat'ın genel isim olduğu kitabın üç bölümü vardır;
- 1.Bölüm; Tevrat (kanun kitabı) bölümüdür. Bunlar "Tekvin, Çıkış, Leviler, Sayılar ve Tesniye" bölümleridir. Hz. Musa'ya verilen asıl Tevrat'ın bu olduğu belirtilmektedir.

- 2.Bölüm; **Neviim** (Nebiler kitabı) bölümüdür.
- 3.Bölüm; **Ketuvim** (Yazılar kitabı) bölümüdür.
- Tanahın ikinci ve üçüncü bölümleri olan neviim ve ketuvim Hz Musa'dan sonraki İsrail tarihini içerir
- *Zebur:
- -Yazılı şey, kitap anlamlarına gelir.
- -Eski Ahit'te yer alan mezmurların Zebur olduğu söylenir. Zebur yeni dini hükümler getirmemiştir.

- ***İncil:** Müjde anlamına gelmektedir.
- -Ahd-i Cedid (Yeni ahit) olarak geçen mecmuadan oluşur. Bu mecmua “Matta, Markos, Luka, ve Yuhanna” incillerinden oluşur.
- -Hz.İsa'nın havarilerinden olan Barnabas'a atfedilen **“Barnabas İncili”** de vardır. İncillerin aslına en yakın olanı Barnabas İncilidir.

- **Ahirete İman/Kıyamet:**
- **Not:** Ahiret konuları kelamcılar tarafından ilahiyat, nübüvvet ve semiyat olarak üç temel başlık altında ele alınır. **Semiyat** ahiret hayatını konu edinir.
- ***Ehl-i sünnet alimleri** kabir azabı veya nimetini ruh ve beden birliktede tadacaklarını ifade etmişlerdir.
- **İbn Hazm'a** göre ise nimet veya azaba düşen sadece ruhtur.
- **Not: Mutezile** kabir hayatının varlığını kabul etmemektedir.

- Kiyamet:
- ***Kur'an'da kıyamet kelimesinin yerine şu isimler kullanılmaktadır:**
- -**Saat** -**Vaka**/gerçekleşmesi kaçınılmaz olan
- -**Hakka**/kesin olarak meydana gelecek olan olay
- -**Es-Sahha**/kulakları sağır edecek şekilde yüksek ses
- -**Gaşiye**/Varlıkları saran olay
- -**Karia**/kainatın büyük bir gürültü ile sarsılması
- -**Racife** dünyayı sarsan sarsıntı
- -**Tamme** kıyamet vakti, bela, keskin çığlık

- **Not:** Kıyametin küçük alametleri literatürde “**Fiten**” ve “**Melahim**”(savaş yeri) başlığı altında toplanan mesajlardan oluşmaktadır.
- **Not:** Ehl-i sünnete göre tekrar dirilme cismani olacaktır. Bazı filozoflar ise dirilişin ruhani olacağını iddia ederler.

- **Cehennem:**

- *Cehennem “derin kuyu” anlamına gelmektedir.

- ***Cehennemin bazı isimleri şunlardır;**

- -**Hutame** (tutuşturulmuş)

- -**Sair** (çılgın ateş)

- -**Cahim** (kuyuda şiddetle yanan kor)

- -**Haviye** (hesapsız uçurum) -**Nar** (ışık ateş)

- -Daru’l-Bevar -**Hamim** (şiddetli kaynar su)

- -**Leza** (dumanın olmadığı alev) -Suu’d-Dar (yurdun kötü olanı)

- -Azabu’l-Harik – **sakar** (kavurucu ateş)

• CENNET

- *Cennet “bahçe, ağaçlarla örtülmüş yer” anlamlarına gelir.
- ***Cennetin bazı isimleri şunlardır;**
- -Cenneti Adn (geniş yer)
- -Firdevs(bahçe)
- -Daru’l-Mukame (ebedi kalınacak yer)
- -Cenneti’n-Naim (nimet bahçesi)
- -Darus’s-Selam (ebedi kalınacak yer)
- *Ehl-i sünnete göre müminler cennete Allah’ı gözleriyle göreceklerdir.
- *Mutezile ve Şia mezheplerine göre ise Allah ahirette görülmeyecektir.

Kaza ve Kadere İman:

- **Not:** Kaza ve Kader inancı Allah'ın subuti sıfatları ile ilgili bir konudur.
- Kader Allah'ın ilim ve irade sıfatının bir sonucu;
- Kaza ise tekvin ve kudret sıfatlarının sonucudur.
- ***Eş'arî'ye göre kader;** "Allah'ın ilmiyle takdir ettiği şeylerin vakti gelince iradesi doğrultusunda yaratmasıdır."
- **Kaza ise;** "Allah'ın ezeli karar ve hükmüdür." Eş'arîlerin kaza ve kader tanımları Mâturîdîlerin kaza ve kader tanımının tersidir. Yani Eş'arî'nin kaza dediğine Mâturîdî kader, Eş'arî'nin kader dediğine Mâturîdî kaza demektedir

- **Çağdaş İnkârcı Akımlar:**

- 16. yüzyılın sonlarına doğru Batı toplumlarında köklü değişimler yaşandı. Endüstriyel kapitalizm geliştikçe inançların önemini yitireceği iddia edildi.
- 19. yüzyıla gelindiğinde bazı düşünce biçimleri dine karşı saldırgan bir tutum benimsemişlerdir. Egzistansiyalist felsefenin ateist kanadı insan hayatından Allah inancını söküp atmaya çalışmıştır. Bu da insanın yalnızlığa terk edilmesine sebep olmuştur. İnkârcı akımların temel felsefesi, insanı Tanrı'ya karşı yüceltme ve özgürleştirme iddiasıdır.

- **1) Materyalizm:** Bu düşünceye tabiatçılık ve materyalizm adı verilir. Materyalizm, maddeyi varlığın temeli ve ezeli sayar.
- Materyalizm, Allah, ruh ve ahireti inkâr eden felsefî bir akımdır.
- Materyalizme göre maddenin üstünde bir yaratıcı, etkileyici ve idare edici herhangi bir varlık yoktur.
- Materyalistler zihnî ve ruhî hadiseleri beynin fonksiyonları, tabiattaki düzen ve işleyişi de **tesadüf** diye izah ederler.

- Materyalizm 18. yüzyıla kadar zayıf bir akım olarak varlığını sürdürmüştür.
- Karl Marks gibi diyalektik materyalizmin savunucuları eliyle 20. yüzyılın başlarında yeniden taraftar kazanmıştır.
- Batı'da din karşıtı inkârcı akımların **kilise mensuplarının baskıcı din anlayışının** etkili olmuştur. Tabiatın pozitif bilim mensuplarıncı incelenmesiyle materyalist yaklaşımlar itibarını kaybetmiştir
- Materyalistlerin **Allah yerine koydukları maddenin** günümüzde bir enerjiden ibaret olduğu açığa çıkmıştır. Bugünkü ilmi ilerleyiş karşısında materyalizm zayıflamıştır.

- **2) Darwinizm:** Charles Darwin: (1809–1882) maddenin yaratıcı kudret olan Allah tarafından yaratılmadığına inanan bir akımdır.
- Evrim teorisinin **iki temel görüşü** vardır:
- **Doğal seleksiyon:** Tabiatta kuvvetli olanın zayıfı elemesi **fikri** ,
- **Türler arasında geçişin varlığı:** İnsan türü tekâmülden (nebatat, hayvanat) geçtikten sonra insanlığa dönüşmüştür.

- **3) Pozitivizm:** Olguculuk duyu-ötesi alanı tamamen dışlar. Gerçekliğin bilgisini deney ve gözlemin sonuçlarına bağlayan bir akımdır. Auguste Comte (1798–1857) tarafından kurulmuştur. Pozitif felsefe, insan zekâsının ulaşabileceği son aşama kabul edilir.
- Toplumlar **hedefe üç hal yzası (teolojik, metafizik ve pozitif hal)** süreçlerini yaşayarak ulaşabilirler. İlerlemecilik nazariyesi de denilen bu akıma göre, yasanın üçüncü halkasına ulaşıldığında artık dinlerin çağı kapanmış olacaktır.
- Pozitivizmde din ve bilim birbirine rakip iki güç olarak düşünölmüştür. Bilim verilerle hareket eder.

- **4) Freudizm:** Sigmund Freud (1856–1939): İnsan şuurunu metafizik boyuttan kopararak salt akli araştırma alanıyla sınırlandırır.
- Ona göre insana hâkim olan ve onu yöneten iki içgüdü korku ve cinsiyet duygularıdır.
- İnsanın davranışlarına yön veren, ondaki anne-baba, vatan ve Allah sevgisi gibi yüksek değerlere kaynak oluşturan bu iki duygudur.
- Özellikle cinsiyet içgüdüğü bunda daha çok etkilidir.

- Freud'e göre insan psikolojisinde Allah'a inanma eğilimi yoktur.
- İnsan korkuların, diğer yandan engeller karşısında tatmin edilemeyen cinsel duyguların baskısı altındadır.
- Şuur altındaki bu rahatsızlık vatan sevgisi, insanlık sevgisi, Allah sevgisi tarzında kendini gösterir.

- ***Nihilizm**

- Nihilizm; hayatı ve evreni kötümser ve karamsar bir bakış açısıyla değerlendiren, hayatın anlamını boşluk, hiçlik, anlamsızlık gibi kavramlara indirgeyen ve bu olumsuz bakış açısının etkisiyle varlık, bilgi ve değer başlıklarında olumsuz yaklaşımları öne çıkaran bir anlayıştır.
- Nihilizm; anlam, değerler, inançlar, ahlak, siyaset, düzen vb. kavramları yerinden eden ve tüm bunları geçersiz kılmaya çalışan felsefi, sosyal, siyasi, ahlaki tutumları ifade eden yönelişe denir.

- **Sekülerizm**

- Toplumda ahiretten ve diğer dinî, ruhani meselelerden ziyade dünya hayatına odaklanılmasına vurgu yapan anlayış ve ideolojiye sekülerizm denilir.
- Türkçeye laiklik, çağdaşlaşma veya dünyevileşme şeklinde çevrilebilen kavram için Fransa'da laicite ve laicisme kelimeleri kullanılırken İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde daha çok sekülerizm kavramı tercih edilmektedir.

- **Optimizm:**

- İyimserlik demektir. İyinin ve iyiliğin bir bütün olarak ve uzun vadede kötüye ve kötülüğe baskın çıktığı ya da çıkacağı görüşü. Var olan her şeyi en iyi, en olumlu, en umut verici perspektiften görme, değerlendirme tavrı.
- Bu anlayışa göre dünya mevcut hâliyle mümkün dünyaların en iyisi olarak kabul edilir.
- Dünyadaki kötüler ve kötülüklerin varlığı yadsınmaz ama pesimizmde olduğu gibi mevcut dünyanın çok kötü olduğu anlayışı da kabul edilmez.

- **Pesimizm:** Kötümserlik, karamsarlık gibi anlamlara gelir.
- Genel olarak sadece kötüyü ve kötülüğü gören, her şeyde kötülüğün baskın çıktığını savunan, var olan her şeyi acıma, üzüntü, umutsuzluk duygularıyla, anlamsızlık, saçmalık, acı ve ölüm düşünceleriyle değerlendiren bakış açısı.
- Dünyanın bir amaca göre düzenlenmediğini, saçmanın, anlamsızlığın, umutsuzluğun, acı ve ölümün yaşamın temel öğeleri olduğunu savunan düşünce tarzı.

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

1. Kelâm'ın Doğuşu Gelişimi ve İslâm Bilimleri İçindeki Yeri

1. Aşağıdakilerden hangisi Kelâm'ın ortaya çıkış nedenleri arasında sayılamaz?

- a) İnanç esaslarını açıklamak ve gerekçelerini belirlemek.
- b) Kur'ân'ın inanç esaslarıyla ilgili yaklaşımını rasyonel bir söyleme dönüştürmek.
- c) Hilâfet tartışmalarıyla ortaya çıkan kader ve iman sorunlarını çözümlenmek.
- d) Farklı kültür, din ve felsefelerin Kur'ân'a aykırı olan görüşlerini eleştirmek.
- ✓) Dinin amelî yükümlülüklerle ilgili hükümlerini açıklamak ve temellendirmek.

2. Aşağıdakilerden hangisi Kelâm'da inanç sorunlarını temellendirmek için kullanılan yõteme aykırıdır?

- a) Akla ve onun objektif niteliğine dayanılmıştır.
- ✓ b) İman esasları, kaynağı ve temeli açısından dogmatik olarak kabul edilir.
- c) Akıl, Kur'ân ve varlık, birbirini bütünleyen üç ayet olarak ele alınmıştır.
- d) İçerik ve tutarlılık açısından Kur'ân'dan hareket edilmiştir.
- e) Akıl-nakil arasındaki ilişki, te'vîl kavramı üzerinden kurulmuştur.

TE'VİL

التأويل

Naslarda yer alan bir lafza taşıdığı muhtemel mânalardan birini tercih edip yükleme anlamında terim.

dogma

Yunanca

1. isim Belli bir konuda ileri sürülen bir görüşün sorgulanamaz, tartışılmaz gerçek olarak kabul edilmesi.

2. isim, felsefe Doğruluğu sınanmadan benimsenen, bir öğretinin veya ideolojinin temeli yapılan sav, nas, inak: "Dogmaların en geçerli olduğu alan din alanıdır, burada yalnızca inanılır."

Diyanet-SenTV

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

02. İlk Kelâm Tartışmaları ve İnanç Grupları

Diyanet-SenTV

1. Kelâm geleneğinde özgür irade görüşü, ortaya çıkış koşulları dikkate alındığında aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- a) Allah-insan ilişkisinin mahiyetini belirleme çabaları içerisinde ortaya çıkmıştır.
- b) Kur'ân'da geçen ayetlerin anlaşılmasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır.
- c) Farklı din, kültür ve felsefelerin etkisiyle bir söylem haline gelmiştir.
- ✓) Emevî halifelerinin, olup biten her şeyin Allah'ın kaderi olduğunu ileri sürmeleri üzerine karşıt tez olarak geliştirilmiştir.
- e) Allah'ın, mutlak bir varlık olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

2. Aşağıdakilerden hangisi Cehmiyye'nin Kelâmî görüşleri arasında yer almaz?

- a. İnsan fiilini yapmaya mecburdur.
- b. Kelâm sıfatı yani Kur'ân, mahlûktur.
- c. İlahî sıfatlar, zatın aynıdır.
- d. Allah'a şey' nitelemesinde bulunmak onu eşyaya benzetmektir.
- ✓ İnsan irade ve seçme özgürlüğü vardır.

CEHMIYYE

الجهمية

Cehm b. Safvân'ın (ö. 128/745-46) itikadî görüşlerinden oluşan mezhebe ve bu mezhebi benimseyenlere verilen ad.

İslâm âleminde ilk ortaya çıkan fırkalardan biri olan Cehmiyye, Muattıla ve Cebriyye-i Hâliisa adlarıyla da anıldığı gibi bazılarınca zenâdıkadan sayılmıştır. Ayrıca ilk dönemlerde kelâm ve felsefe ile meşgul olanlar için de Cehmiyye tabiri kullanılıyor, bununla genel olarak fikir hareketlerine katılan, özel olarak da yabancı fikirlere ilgi duyan kimseler kastediliyordu. Cehmiyye'nin, kurucusu Cehm b. Safvân'dan başka önemli bir siması tanınmamaktadır.

Cehmiyye'nin Allah'ın sıfatları, kader, irade hürriyeti, âhiret âleminin fâni olup olmadığı gibi önemli meselelerde Müşebbihe ve Mücessime'ye bir tepki olarak doğduğunu söylemek mümkündür. Müteşâbihatın te'viline ilk defa başvuran Cehmiyye akılla naklin çelişebileceğini iddia etmiş ve naklin akılla te'vil edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Cehmiyye'nin görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür: 1. Varlığı ancak akıl yoluyla idrak edilebilen Allah, benzeri bulunmayan, duyu organlarıyla ihata edilemeyen, ulûhiyetiyle göklerde ve yerde mevcut olan yüce bir varlıktır. 2. Allah'ın ilmi hâdistir; bu sebeple bir varlığı yaratmadan önce onun hakkında bilgi sahibi değildir, çünkü ma'dûmu bilmek imkânsızdır. 3. Kelâm sıfatının Allah'a nisbet edilmesi mümkün değildir. O ezelde ve şu anda konuşmadığı gibi gelecekte de konuşmaz. 4. Allah'ın dünyada ve âhirette görülmesi mümkün değildir, sadece fiilleri görülebilir. 5. Kâinatta yegâne "fâil" ve "mürîd" Allah'tır; insan da dahil olmak üzere bütün varlıklarda cereyan eden fiillerin yaratıcısı O'dur. 6. İnsanın amellerini yazan özel melekleri yoktur; ruhu bedenden ayıran da ölüm meleği değildir. Kabir azabı, sorgu melekleri, mîzan, sırat, şefaet yoktur. Cennet ve cehennem henüz yaratılmamıştır. 7. İman Allah, peygamber ve ondan gelen bütün haberler konusunda kişide kesin bir bilginin meydana gelmesi, inkâr ise bu bilginin teşekkül etmemesidir. Böyle bir bilgi ancak akılla elde edilebilir.

3. Bazı görüşleri hakkında aşağıda bilgi verilen Şii fırka hangisidir?

- İslâm nefsin arındırılmasıdır.
- Dinin emirlerini seçkin insanların yerine getirmesine gerek yoktur.
- Kur'ân'ı te'vîl etmek esastır, önemli olan Kur'ân'ın gizli anlamıdır.
- Peygamberler halkın rehberidir, seçkin insanların rehberi felsefedir.

- ✓ a. Bâtıniye
- b. Keysâniyye
- c. Zeydiyye
- d. Gulât
- e. İmâmiyye

BÂTİNİYYE

الباطنية

Nasların zâhirî mânalarını kabul etmeyen, gerçek anlamları ancak Tanrı ile ilişki kurabilen “mâsum imam”ın bilebileceği temel görüşünü savunan aşırı fırkaların ortak adı.

KEYSÂNİYYE

الكيسانية

Muhammed b. Hanefiyye'nin imam ve mehdî olduğunu iddia eden ilk aşırı Şiî grupların ortak adı.

ZEYDİYYE

الزيدية

II. (VIII.) yüzyılın ilk çeyreğinde Kûfe'de ortaya çıkan, Irak, Taberistan ve özellikle Yemen'de varlığını sürdüren ılımlı bir Şiî fırkası.

GÂLİYYE

الغالية

Daha çok Şîa'ya mensup olan ve aşırı düşünceler taşıyan gruplar için kullanılan, İslâm toplumu tarafından tasvip edilmemeyi belirten bir terim.

İMÂMİYYE

الإمامية

İmâmeti dinin esaslarından kabul eden, bazan Şîa ve İsnâaşeriyye ile eş anlamlı olarak kullanılan Şiî fırkaların ortak adı.

4. Aşağıdakilerden hangisi Cebriyye'nin Kelâmî görüşleri arasında yer almaz?

- a. Allah'ın ilmi ezeli değil, hadistir.
- ✓ b. Mü'minler Ahirette Allah'ı göreceklerdir.
- c. Kur'ân, mahlûktur.
- d. İlahî sıfatlar, zâtın aynıdır.
- e. Ahirette şefaat söz konusu değildir.

CEBRIYYE

الجبرية

İnsanlara ait ihtiyarî fiillerin ilâhî irade ve kudretin zorlayıcı tesiriyle meydana geldiğini savunan grupların ortak adı.

İnsanların kendilerine has bir iradeye sahip olmadığını, zihnî ve amelî bütün fiillerinin ilâhî gücün zorlayıcı tesiriyle meydana geldiğini savunanlar” diye tanımlanabilmektedir.

Cebriyye’ye atfedilen görüşleri iki noktada toplamak mümkündür. **1. Kazâ ve Kader.** Kur’ân-ı Kerîm’de her şeyin yaratılmadan önce Allah’ın ezelî ilim ve iradesine göre bir kitapta (levh-i mahfûz) yazıldığı ve böylece kaderin tayin edildiği, Allah’ın dilediği kullarını hidâyete erdirdiği, dilediklerini dalâlete sevkedip doğru yolu bulmalarına engel olduğu, kâfirlere azap etmeyi murat edip onların kalplerini imandan çevirdiği, mülkünde dilediğini yaptığı ve bundan sorumlu tutulamayacağı ve nihayet her şeyin Allah tarafından yaratıldığı bildirilmektedir. **2. Kulların Fiilleri.** Kur’an’da Allah’ın her şeyin yaratıcısı olduğu bildirildiğine göre (meselâ bk. el-En’âm 6/102; er-Ra’d 13/16) kullara ait fiillerin de Allah tarafından yaratılmış olması icap eder. İnsanlara ait fiillerin kendileri tarafından yaratıldığını iddia etmek bir anlamda yaratıcılıkta O’na ortak tanımak demektir.

5. “Kader yoktur; iş o anda oluverir” diyerek, insanın yapıp etmelerinde hür olduğunu, insanların yaptıkları şeyleri Allah’ın belirlediği kadere yüklemelerinin yanlış olduğunu ileri sürmek suretiyle İslâm’da özgür irade görüşünü ilk olarak açıkça savunan âlim aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Gaylan ed-Dimeşkî
- b. Vasıl b. Ata
- ✓ c. Mabed el-Cühenî
- d. Hasan Basrî
- e. Cehm b. Safvan

GAYLÂN ed-DİMAŞKÎ غيلان الدمشقي

Ebû Mervân Gaylân b. Müslim ed-Dımaşkî en-Nabatî el-Kıbtî (ö. 120/738 civarı)

İrade hürriyeti konusundaki fikirleriyle ilk Kaderiyye fırkasının doğuşunu hazırlayan tâbiîn dönemi âlimlerinden.

VÂSİL b. ATÂ واصل بن عطاء

Ebû Huzeyfe Vâsıl b. Atâ el-Gazzâl el-Basrî (ö. 131/748)

Mu'tezile'nin kurucusu olarak bilinen âlim.

MA'BED el-CÜHENÎ معبد الجهني

Ma'bed b. Abdillâh b. Ukeym el-Cühenî (ö. 83/702 [?])

Kaderiyye diye anılan hür irade düşüncesinin ilk temsilcilerinden.

HASAN-ı BASRÎ الحسن البصري

Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)

Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhid.

CEHM b. SAFVÂN جهم بن صفوان

Ebû Muhriz Cehm b. Safvân es-Semerkindî et-Tirmizî (ö. 128/745-46)

İlk kelâmcılardan, Cehmiyye fırkasının kurucusu.

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

03.Varlık

1. “Fiil-fail” konusunda aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a. Ancak güç sahibi varlık fail olabilir.
- b. Cansız varlıkların herhangi bir etki sonucu hareket etmeleri fiil olarak kabul edilmez.
- ✓ c. Kur’ân’da fiil konusu ile ilgili ayetlerde sadece Allah fail olarak nitelendirilmektedir.
- d. Kur’ân’da fiil konusu ile ilgili ayetlerde Allah ve insanın fail olması birbirinin seçeneği olarak sunulmamaktadır.
- e. Mutlak, yani var edici anlamda fâil Allah’tır.

2. Kelâmcılar filozofların illet-malul kavramlarına karşılık aşağıdaki kavramlardan hangisini kullanmışlardır?

- a. Kadim-Muhdes
- ✓ b. Fâil-Fiil
- c. Vâcibu'l-Vücut-Mümkünü'l-Vucud
- d. Vâcibu'n bi'z-Zat-Vâcibun bi'l-Gayr
- e. Cevher-Araz

VÜCÛD

الوجود

Allah'ın zihninin dışında gerçekliğinin bulunduğunu ve yokluğunun düşünülmemeyeceğini belirten sıfat. Vücûd, Allah'ın zihninin dışında gerçekliğinin bulunduğunu ve mevcudiyeti zorunlu bir varlık (vâcibü'l-vücûd) olduğunu belirtir. Allah'ın varlığı zâtının gereği yani kendindedir (bizâtihi/lizâtihi), O'nun dışındaki varlıkların mevcudiyeti ise kendileri dışındadır (bigayrihi/ligayrihi).

CEVHER

الجوهر

Kendi başına bulunan, değişmeyen, daima bir yüklem konusu olup kendisi yüklem olmayan öz varlık anlamında mantık, felsefe ve kelâm terimi.

Gazzâlî tarafından cisim, madde, sûret, nefis ve akıl şeklinde beşe ayrılan cevher türleri (*Maqâşidü'l-felâsife*, s. 72) İslâm felsefe geleneğindeki ortak şemayı oluşturmaktadır.

ARAZ

العرض

Cevher ve cismin gelip geçici niteliği anlamına gelen, cevher ve zâtın zıddı olarak kullanılan felsefe, mantık ve kelâm terimi.

Bir araz mutlaka bir cevherde veya kendisi bir cevhere bağlı başka bir arazda bulunur. Çünkü arazın dayanağı cevherdir; bu sebeple de arazın varlık mertebesindeki yeri cevherden sonradır. Dokuz kategoriden nicelik ve nitelik insan idrakinden bağımsız ve objektif olduğundan bunlara a'râz-ı gayr-i nisbiyye, öteki yedi kategoriye de düşünülen ve tasarlanan durumlar olmaları dolayısıyla a'râz-ı nisbiyye denilmiştir.

10. Varlığın yapısındaki varlıksal kurallar bütününü oluşturan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- a. İnâyet
- b. Sezgi
- c. İlhâm
- d. Takdir
- e. Hidâyet

Takdir kavramının yer aldığı âyetlerde belirtildiğine göre Allah her şeyi amacına uygun bir şekilde yaratmış, tabiatını belirleyip hedefine doğru yöneltmiştir (el-A'lâ 87/2-3).

MUKTEDİR

المقتدر

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri.

İNÂYET

العناية

Allah'ın kâinat hakkındaki küllî bilgisi ve takdiri anlamında felsefe terimi.

HADS

الحدس

Bir düşünce konusunun doğrudan doğruya, kasıt ve ihtiyar olmaksızın birdenbire kavranması, aklî sezgi.

HİDÂYET

الهداية

Dünya ve âhîret mutluluğunu sağlayacak yolu gösterme anlamında bir terim.

İLHAM

الإلهام

Feyiz yoluyla insanın kalbine ulaştırılan bilgi.

Kur'an'ın hidayet kavramı ile beraber kullandığı ve aralarında bir ilişki kurduğu kavramlardan biri de takdir kavramıdır. (el-A'lâ 87: 3). Bu çerçevede takdir, varlığın yapısına yerleştirilen kurallar bütününe ifa- de etmektedir. Hidayet ise insanın bu kuralları ve yasaları, hem dış dünyada bulması, hem görünen bu varlık yapısının ötesinde bir anlam alanının bulunduğunu fark etmesi, hem de bütün bu varlık düzeylerini teolojik bir düzeyde yorumlayıp dini tecrübesine kaynak yapması demektir.

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

04.ALLAH'IN VARLIĞI

Diyanet-SenTV

1. “Allah’ın varlığına dair deliller, ağırlıklı olarak âlemden ve insanın kendisinden getirilir.’ Buna göre âlem ve insan, Kelâm’da aşağıdaki kavram çiftlerinden hangisiyle ifade edilmiştir?

- a. Fiil-Fâil
- b. İllet-Malul
- c. Sebeb-Müsebbeb
- d. Âfâk-Enfüs
- e. Vâcib-Mümkün

2. “Bu delil, dış gerçekliğe yani âleme dayalı verinin dışında zihni bir ispattır. Diğer bir deyişle söz konusu delil, özü açısından, “en yetkin varlık” tasavvuru üzerine kuruludur.” Allah’ın varlığına ilişkin kullanılan bu delil, aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ifade edilmiştir?

- a. Kozmolojik Delil
- b. İhtira ve Hikmet Delili
- c. Hudûs Delili
- d. İnâyet Delili
- ✓ e. Ontolojik Delili

İslâm filozoflarına göre inâyet, Allah'ın küllî bilgisi ve takdirinin kâinatın varlığı ve iyiliği yönünde tecelli etmesidir. Allah mutlak iyi olduğu için bilgi ve takdiri de en iyi ve mükemmel bir nizam olarak dışa vurmakta ve bu suretle varlık gerçekleşmektedir. Nitekim İbn Sînâ inâyeti, “Tanrı bilgisinin bütün varlığı kuşatması ve varlığın en güzel bir nizama göre meydana gelmesine rızâ göstermesidir” diye tarif eder (eş-Şifâ' el-İlâhiyyât, s. 415).

İnâyet kavramına sisteminde en fazla ağırlık veren düşünür İbn Rüşd'dür. İbn Rüşd'ün Allah'ın varlığına dair ortaya koyduğu iki delilden biri **inâyet, diğeri ihtirâ'dır**. Filozofun, Kur'an'ın üzerine dikkat çektiği ve şeriata en uygun yol olarak tavsif ettiği bu iki delilden inâyet iki esasa dayanır. Birincisi, yeryüzündeki bütün varlıkların insanın varlığına uygun bulunması, ikincisi de bu uygunluğun zorunlu olarak onu kasteden irade sahibi bir fâil tarafından meydana getirilmiş olmasıdır. Zira bu uygunluğun tesadüfen meydana gelmesi mümkün değildir. Gece ile gündüzün, güneşle ayın, mevsimlerin birbiri ardınca gelişi, dört unsur ve onlardan meydana gelen cansızlar, bitkiler ve hayvanlarla tabiat olayları insanın ihtiyacına uygunluk hususunda birer misal teşkil ederler. İbn Rüşd'e göre bir varlığın var oluşundaki hikmeti, yani onun yaratılmasını gerektiren sebeple yaratılışından kastedilen gayeyi araştıran kimse inâyet deliline daha iyi bir şekilde vâkif olur (el-Keşf, s. 150-151).

الإختراع 'İHTİRÂ'

Örneği bulunmayan bir nesneyi yaratmak anlamına gelen, ayrıca Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için geliştirilen delillerden birinin adı olan kelâm terimi.

Diyanet-SenTV

3. Kur'ân'da, Allah'ın varlığından ziyade "birliği" üzerinde durulmuş olması, aşağıdaki yargılardan hangisini destekler?

- a. Bu durum, Allah'ın varlığının tartışılmayacağı anlamına gelir.
- b. Allah'ın varlığı, vahye dayanan bir iman meselesidir.
- ✓ c. Allah'ın varlığının, akıl ve varlık ayetleri ile bilinebileceği varsayılmıştır.
- d. Allah'ın varlığı, peygamberlere verilen mucizelerle dolaylı olarak ispatlanmıştır.
- e. Allah'ın varlığı, insanın bilme imkânını aşan bir hakikat olarak kabul edilmiştir.

4. Aşağıda verilen kavramlar, niteliği açısından delil kategorilerinden hangisine girer?

- Vâcibu'l-Vucûd
  - Vâcib bi'Gayr
  - Vâcib bi'z-Zât
  - Mümkinu'l-Vucûd
-
- a. İhtira Delili
  - b. Hudûs Delili
  - ✓ c. Ontolojik Delil
  - d. Teleolojik Delil
  - e. Kozmolojik Delil

الإختراع 'İHTİRÂ'

Örneği bulunmayan bir nesneyi yaratmak anlamına gelen, ayrıca Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için geliştirilen delillerden birinin adı olan kelâm terimi.

Diyanet-SenTV

5. Aşağıda Allah'ın isim ve sıfatları ile ilgili olarak verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a. Allah'ın zatını nitelendiren kavramlar Kelâmîcılar tarafından Allah'ın isim ve sıfatları olarak isimlendirilmektedir.
- ✓ b. Kelâmîcılar arasındaki Allah'ın sıfatları konusu Kur'ân kaynaklı bir tartışmadır.
- c. Allah'ın isimleri ve sıfatları arasındaki sistemli ayırım ilk kez İmam Mâturîdî tarafından yapılmıştır.
- d. Allah'ın sıfatları temel olarak tenzihî, subûtî ve fiilî sıfatlar şeklinde tasnif edilmektedir.
- e. Kur'ân'da Allah'ın isimlerinden bahsedilmektedir.

6. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- a. Kur'ân Allah'ın varlığından daha çok birliği üzerinde durmaktadır.
- b. İnsan aklını ve duyu verilerinin kullanarak Allah'ın varlığı ve birliğine ulaşabilir.
- c. Allah'ın varlığı genelde ontolojik, kozmolojik ve teleolojik delillere dayalı olarak temellendirilmektedir.
- ✓ d. Ontolojik delil, dış gerçekliğe yani âleme dayalı verinin dışında zihni bir ispat değildir.
- e. Kozmolojik delil zihinden hareket eden bir delildir.

7. Aşağıdakilerden hangisi teleolojik delilin eşanlamlısı olarak kullanılamaz?

- a. Nizâm Delili
- b. Gâye Delili
- ✓ c. Hudûs Delili
- d. İnâyet Delil
- e. İhtira ve Hikmet Delili

İHTİRÂ'

الإختراع

Örneği bulunmayan bir nesneyi yaratmak anlamına gelen, ayrıca Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için geliştirilen delillerden birinin adı olan kelâm terimi.

Diyanet-SenTV

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

05. BİLGİ

Diyanet-SenTV

1. Kelâmcılar, ağırlıklı olarak duyular ve haber konularında aşağıdaki düşünce ekollerinden hangileriyle tartışmışlardır?

- a. Râvendiyye - Beyâniyye
- b. İmâmiyye - Ashâbu't-tecâhul
- ✓ c. Sofistler - Berâhime
- d. Sofistler-Cenâhiyye
- e. Selefiyye-Kaderiyye

İBNÜ'r-RÂVENDÎ ابن الراوندي

Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Yahyâ b. Muhammed b. İshâk er-Râvendî (ö. 301/913-14 [?])

Mülhidce fikirleri yansıtan eserleri ve müfrit Şiîliğiyle tanınan kelâm âlimi ve filozof.

İbnü'r-Râvendî'ye nisbet edilen *Kitâbü'z-Zümürüd*'den günümüze ulaşan bazı parçalar gerçekten peygamberlik müessesesine tam bir saldırı niteliğindedir. *Kitâbü'z-Zümürüd*'de nakledilen telakkilere göre akıl Allah'ın en büyük nimetidir. Rab onunla tanınır, nimetleri onunla bilinir, doğru ve yanlış onunla ayırt edilir. Vahyin bildirdikleri aklî hükümlerle aynı ise ikisinden birine gerek kalmayacaktır. Eğer nebevî mesaj akla aykırı ise nübüvvet saçmadır. Hz. Muhammed'in şeriatı da akla aykırıdır. Eserde ayrıca namaz, oruç, şeytan taşlama, tavaf, sa'y gibi ibadet ve dinî merasimlerin akla uygun şeyler olmadığı, mûcizelerin birtakım hilelerden ibaret bulunduğu iddia edilmiş, eğer meleklerin müslümanlara mûcizevî bir destek vermesi mümkün olsaydı bunun Bedir'deki gibi Uhud'da da gerçekleşmesi gerektiği, Kur'an'ın fesahatinin mûcizevî değil itibarî olduğu ileri sürülmüştür. **İbnü'r-Râvendî'nin peygamberlerle müneccimleri bir tuttuğunu, Eksem b. Sayfî'nin belâgatını Kevser sûresindeki belâgattan daha üstün gördüğünü bildirmiştir.** İbnü'r-Râvendî'nin bir yahudinin evinde ve onun himayesiyle yazdığı kaydedilen *Kitâbü'd-Dâmiğ*'de ileri sürülen fikirler de İslâm'ın kutsal kitabını aşağılayan, muhtevasıyla alay eden, ilâhî kelâm kavramını hiçe sayan iddialardan oluşmaktadır. Eserde ulûhiyyete dair âyetler arasında çelişkiler bulunduğu, Allah hakkında ahlâkî ilkelerle bağdaşmayan tanıtımlar yapıldığı ve Kur'an'daki cennet tasvirlerinin yeterince çekici olmadığı öne sürülmüştür

Diyanet-SenTV

BEYÂNİYYE البَيَانِيَّة Aşırı Şîa'ya mensup olan Beyân b. Sem'ân'ın (ö. 119/737) görüşlerini benimseyenlere verilen ad. BEYÂN b. SEM'ÂN بيان بن سمعان

Beyân b. Sem'ân et-Temîmî (ö. 119/737) Aşırı Şîa gruplarından Beyâniyye'nin kurucusu. Beyân, Allah'ın mahiyeti hakkında ilk defa fikir yürüten ve bunu sisteminin önemli bir unsuru sayan aşırı bir fırka lideridir. Bir rivayete göre o, biri cennette, biri de dünyada olmak üzere iki ilâhın varlığını iddia etmiş, bunlardan ilkinin diğerinden daha büyük olduğunu söylemiştir. Nurdan ibaret kabul ettiği Allah'ın insanlar gibi organları bulunduğunu ve, "O'nun vechinden (zâtından) başka her şey helâk olacaktır" (el-Kasas 28/88) âyetine dayanarak yüzünün dışındaki bütün cüzlerinin yok olacağını iddia etmiş; ulûhiyyetten bir cüzün Hz. Ali'ye hulûl ettiğini, onun bu sayede gaybı bildiğini, bütün savaşları bu ilâhî güçle yaptığını, Hayber Kalesi'nin kapısını da aynı güçle söktüğünü söyleyerek ona açıkça ulûhiyyet nisbet etmiştir. Beyân'a göre ulûhiyyetin bir cüzü ilk defa Hz. Âdem'e verilmiş, bu sebeple de melekler ona secde etmişlerdir. "Onlar bulut gölgeleri içinde Allah'ın (azabının) ve meleklerin tepelerine inip işlerinin bitirilmesini mi istiyorlar!" (el-Bakara 2/210) meâlindeki âyeti delil getirerek bulut gölgeleri içinde gelenlerden Hz. Ali'nin kastedildiğini, gök gürlemesinin onun sesi, şimşegin ise gülümsemesi olduğunu iddia etmiştir. Hz. Ali'deki ulûhiyyetin oğulları Hasan, Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye'ye, daha sonra Ebû Hâşim'e ve ondan da kendisine intikal ettiğini söyleyen Beyân b. Sem'ân bu iddiasına da, "Bu insanlara bir beyan (açıklama), müttakilere de bir yol gösterici ve öğüttür" (Âl-i İmrân 3/138) âyetini delil göstermiş,

Kadı Abdülcebbâr bu düşüncelerini ortaya koyduktan sonra reddedilmesini gerekli gördüğü kişi ve görüşlere geçmekte ve bunları şu şekilde sıralamaktadır:

a) İlmin ve sabit bir hakikatin bulunmadığını iddia eden Sûfestaiyye, Sümeniyye ve şüpheçiler (Şâk). Ebü'l-Kasım bunlarla tartışmaya gerek olmadığını söyler. Ebû Ali el-Cübbâî [ise ilmin ne demek olduğunu](#), onun nasıl elde edildiğini bilmeyen bu kişilerle tartışarak söz konusu hususları bunlara öğretmek ve kabullendirmek gerektiğini savunur. Kendisi de bu görüşü benimser. ⁴⁵⁶

b) Hakikatin insanın kabul ve inancından ibaret olduğunu söyleyen **ashabu't-tecahül** Cahız bunların, esasında nesnelere hakikatinin olmadığını iddia ettiklerini, “Herkeseye göre hakikat kendi inandığıdır, nitekim biri balı tatlı görürken başka biri onu acı görebilir” dediklerini kaydettikten sonra, herkesin kabullenebileceği sabit gerçeklerin bulunduğu gerçeğine dikkat çeker. ⁴⁵⁷

c) Sadece müşahede ettiklerine ve bizzat yaptıklarına inanan Dehriyyeye mensup kişiler. Bunların bir kısmı duyuların akla egemen olduğunu, bir kısmı aklın duyulara egemen olduğunu kabul eder, bazıları ise birinin diğerine hükmettiğini kabul etmez. Duyularla elde edilen bilgilerin aklî bilgilere göre bir üstünlüğü vardır fakat bilginin tümüyle duyulara indirgenmesi doğru değildir. ⁴⁵⁸ Öte yandan Kadı Abdülcebbâr'a göre dinî konularda kesin bilgi ifade eden ve kendilerine güvenilen deliller dört çeşit olup bunlar akıl, kitap, sünnet ve icmâdan oluşmaktadır. Aklın tanımını “İnsanın düşünmesini, akıl yürütmesini ve sorumlu olduğu işleri yapmasını sağlayan özel (zarurî) bilgilerin tümü” şeklinde yapan Kadı Abdülcebbâr'a göre onun ontolojik bir varlığı yoktur ve o cevher, âlet, duyu veya kuvvet olarak da adlandırılmaz. Ona sadece bilginin kaynağı, akıl yürütme vasıtası, düşünmeyi sağlayan güç anlamlarında varlık nisbetinde bulunulabilir, bu da dil açısından hatalı olur. Kadı, aklın esasında yanılmaz olduğunu, bazı akıllı kişilerde görülen hataların, ona arız olan bazı arızalardan doğduğunu, bunlar giderildiği takdirde hatanın ortadan kalkacağını kaydetmektedir. ⁴⁵⁹

BERÂHİME

bk. [BRAHMANİZM](#)

Hindistan'da kutsal metin kabul edilen Vedalar'ın yorumu mahiyetindeki Brahmanalar'da yer alan ve kast sisteminin en üst tabakasını oluşturan Brahmanlar'ca temsil edilen dinî yapı.

İslâm kaynaklarında Brahmanizm'den “el-Berâhime” veya “el-Berhemiyye” (Brahmanlar) diye söz edilir. Bîrûnî dışındaki müslüman müelliflerin Brahmanizm hakkında ilmî araştırmaya ve müşahedeye dayanan bilgileri hemen hemen yoktur. Bunlar İran ve Irak'ta yaşayan Budistler sebebiyle daha çok Budizm'le ilgilenmişler, nübüvvete ilişkin itirazlar öne sürmelerinden ötürü kısmen Brahmanlar'la da meşgul olmuşlardır.

CENÂHIYYE

الجناحية

Hız. Peygamber'in “zü'l-cenâhayn” lakabını verdiği Ca'fer b. Ebû Tâlib'in oğlunun torunu Abdullah b. Muâviye'yi (ö. 129/746-47) imam kabul edenlere verilen ad.

Sofistler, MÖ 5. yüzyılda para karşılığında felsefe öğreten gezgin felsefecilerdir. Özellikle Atina'da çağın önde gelen bilgeleri var olan değerleri (kritias) eleştirmişlerdir. Göreceli ve kuşkucu düşüncenin köklerini atmışlar ve geliştirici olmuşlardır.

Diyanet-SenTV

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

06. Kelâmda Delillendirme Yöntemleri

Diyanet-SenTV

1. Akli delil ile ilgili olarak aŖađıda verilen yargılardan hangisi yanlıŖtır?

- a. Duyuların ötesinde bulunan ve zorunlu olarak kendiliğinden bilinemeyen alanın bilgisine götürür.
- b. Bir konu hakkında olumlu ya da olumsuz hüküm vermeye imkân sağlar.
- c. İki öncülün birleŖmesiyle yeni bir bilgi elde etmeye temel sağlar.
- ✓ d. Öncüllerinin doğruluk ve geçerliliğini nakilden alır.
- e. Nakil ile sabit olmuş esasların doğruluğunun kanıtlanmasına zemin oluşturur.

2. Gazalî ile birlikte istidlâl yöntemleri konusunda yaşanan yapısal dönüşüm, aşağıdakilerden hangisine dayandırılmaz?

- a. Klasik mantığın İslâm bilimleri içerisinde bir yöntem olarak kabul edilmesi.
- b. Farklı kültür, din ve felsefelerle iç içe olması.
- c. Delilin geçersizliğinden medlülün de geçersiz olacağıının yetersizliğinin görülmesi.
- d. İslâm inanç esaslarının rasyonel bir şekilde savunulması.
- ✓ Yunan metafiziğinin İslâm'ın temel esaslarıyla çelişmesi.

3. İstidlâlî bilginin tanımı aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- a. Aklın hemen kavradığı bilgidir.
- b. Akıl yürütme ya da delillendirme olmaksızın zihinde oluşan bilgi türüdür.
- ✓ c. Delillendirme yaparak, vasıta ile elde edilen bilgi türüdür.
- d. Dış duyularla elde edilen bilgi türüdür.
- e. A priori olarak da bilinen zorunlu ve evrensel bilgi türüdür.

الاستدلال İSTİDLÂL

Bir veya birden çok önermeden başka bir önerme çıkarma, akıl yürütme anlamında mantık terimi.

A priori, kelime anlamı olarak önsel demektir. Ancak genel kullanım alanı olan felsefede, deneyden önce olan anlamında kalıplaşmıştır. Deneyden sonra olan anlamındaki a posteriorinin karşıtıdır.

Bilimsel ve felsefi yazılarda bir teorinin deneysel olarak kanıtlanmadan (ya da çürütülmeden) önce, teoriyi kullanarak elde edilen tahminler için kullanılır. Örneğin; "... a priori böyledir."

A priori, genelde deneyle kanıtlanamayacak olgular için kullanılır. Bunun en temel örnekleri dinsel konular ile ölüm ve hayatın başlangıcı, tanrının varlığı, evrenin yapısı gibi metafiziksel savlardır. Bilimsel açıdan hiçbir önsel bilgi yoktur, zira bilimsel metot, bu tip bilgileri reddeder.

Diyanet-SenTV

4. Akıl ile ilgili olarak aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- ✓ a. Müktesep akıl, her insanda doğuştan var olan ve insanın diğer canlılardan ayrılmasını sağlayan akıldır.
- b. Kelâmda akıl, Garizî ve Müktesep olarak ikiye ayrılmaktadır.
- c. Bazı Kelâmcılar akılı Nazarî ve Amelî olarak ikiye ayırmışlardır.
- d. Akıl, davranışları kontrol eden yetidir
- e. Kadı Abdülcebbar akılı, zaman içinde gelişen ve insana dileyerek fiil yapma imkânı veren bir yeti olarak tanımlamaktadır.

AKIL العقل

İnsanı diğer canlılardan ayıran ve onu sorumlu kılan temyiz gücü, düşünme ve anlama melekesi.

Akıl ikiye ayrılır.

1. Garîzî akıl. Her insanda doğuştan var olan ve insanın diğer canlılardan ayrılmasını sağlayan asıl akıldır. Bu aynı zamanda deney ve düşünme yoluyla elde edilen bilgilerin de esasını teşkil eder. İnsanın Allah'ın varlığını bilip tasdik etmekle yükümlü olmasının temel dayanağı da bu akıldır. Bu tür aklın basit bir zekâdan peygamberlerin akıllarına kadar varan birçok derecesi vardır. Buna, Allah vergisi olduğu için, **mevhûb, matbû', kuvve-i kudsiyye** adları da verilir

2. Müktesep akıl. Garîzî aklın kullanılmasıyla kazanılan akıldır. Sezgi, deney, düşünme ve öğrenim yoluyla oluşan bu tür akla **mesmû', müstefâd** ve **tecrübî** adı da verilir. Müktesep (iktisabî) aklın gelişmesinde zekâ yanında sezgi, deney ve öğrenim büyük rol oynadığı için bu nevi aklın verdiği hükümler farklıdır. İnsanlar arasındaki farklı düşünceler de çoğunlukla bu noktada toplanır. Bazı kelâmcılar aklın idrak ettiği hususları dikkate alarak onu şöyle de taksim etmişlerdir:

1. Nazarî akıl. Davranışla ilgisi bulunmayan bilgileri idrak eden akıl, idrak kuvveti.

2. Amelî akıl. Bir şeyin yapılıp yapılmamasının gerektiğini idrak eden akıl, insanı davranış yapmaya iten güç.

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

07. İman ve Eylem

Diyanet-SenTV

1. Aşağıdaki önermelerden hangisi, Maturidî'nin iman anlayışı açısından kabul edilemez?

- a. İman, özü açısından kalb ile tasdiktir.
- b. Bilginin zıddı, küfür veya tekzib değil, bilgisizliktir.
- c. İman, bilgidен öte kalple gerçekleşen bir olgudur.
- d. Bilgi, kişiyi tasdike götüren bir sebeptir.
- ✓ Bilgi, tasdik için ön koşul değildir.

2. Aşağıdaki yargılardan hangisi 'kalb' kavramının Kur'ân'daki kullanımına aykırıdır?

- a. Anlama ve kavrama yeteneği anlamında kullanılmıştır.
- ✓ b. Akıl ve duyuları aşan alan için geçerli bir bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır.
- c. Sağduyu ve vicdanı da içine alacak şekilde kullanılmıştır.
- d. Aklı ve duyu organlarını içine alacak şekilde kullanılmıştır.
- e. İnsanın idrak etme kapasitesinin bütününe ifade etmek için kullanılmıştır.

3. Aşağıdakilerden hangisi Kur'ân'da meleklerle ilgili verilen bilgiler arasında yer almaz?

- a. İnsanlar gibi gaybı bilemezler.
- b. Allah'a isyan etmez ve görevlerini eksiksiz yaparlar.
- c. Çeşitli şekillere girebilme imkânına sahiptirler.
- d. Son derece süratli, güçlü ve kanatları olan varlıklardır.
- ✓ Akıl sahibi ve özgürdürler.

4. Aşağıdaki ilkelerden hangisi Kur'ân'da geçen temel inanç ilkeleri arasında yer almaz?

- a. Allah'a İman
- b. Meleklerle İman
- c. Kitaplara İman
- ✓ d. Kadere İman
- e. Öldükten Sonraya Dirilmeye İman

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

08. Nübüvvetin İmkân ve İspatı

Diyanet-SenTV

1. Elçi kavramıyla ilgili olarak aşağıda verilen önermelerden hangisi yanlıştır?

- a. Vahyi tebliğ edip etmeme ve gizleme gibi bir imkâna sahip değildir.
- ✓ b. Resul Allah adına hareket eden bir vekildir.
- c. Allah'tan aldığı ilahî mesajı tam ve eksiksiz şekilde insanlara iletmekle yükümlüdür.
- d. Allah'ın mesajını açıklama yükümlülüğü vardır.
- e. Allahahtan aldıkları vahyi tebliğ etme konusunda masum ve güvenilirlerdir.

2. İtaat kavramına ilişkin aşağıda verilen bilgilerden hangisi Kur'ân'daki elçi kavramının kullanımına aykırıdır?

- a. Peygambere itaat, esasında Allah'a itaat etmektir.
- b. Peygambere itaat etmenin gerekçesi elçi olmasıdır.
- ✓ c. İtaat, peygamberin uygulama ve içtihatlarını da kapsar.
- d. Peygambere itaat, O'nun içtihatlarını kapsamaz
- e. İtaat, farklı uygulamada bulunma imkânını yadsımaz.

3. Aşağıdaki kavramlardan hangisi, elçilik görevini üstlenen peygamberlerin Yüce Allah'tan aldıkları ilahi mesajı, tam ve eksiksiz bir şekilde insanlara iletmesini ifade eder?

- a. Velî
- b. Vekil
- ✓ c. Tebliğ
- d. Tebyîn
- e. Vasi

الوصيّ VASÎ

İmâmiyye ve İsmâiliyye Şîası'nda Hz. Peygamber'in daha hayatta iken yetkilerini ileriye dönük olarak kendisine devrettiğine inanılan kişi, vâris, temsilci.

Diyanet-SenTV

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

09.İnsan ve Fiileri

Diyanet-SenTV

1. İnsanın halife olması'nın Kur'ân'daki içeriği dikkate alındığında aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- a. Halifelik, insanı diğer canlılardan ayırması ölçüsünde yükümlülük altında olduğunu da ifade eder.
- b. Halifelik, insanın yeryüzünde egemen olduğunu ifade eder.
- c. Halifelik, insanın özgür iradesi ile tasarrufta bulunma imkânına sahip olmasıdır.
- d. Halifelik, insanın melekler gibi kendisine öğretilen ve emredilen şeyin dışına çıkamayan bir varlık olmadığını gösterir.
- ✓ Halifelik, insana ilahî hükümleri Allah adına uygulama imkânı verir.

2. “Kesb” teorisiyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a. Kesb teorisine göre, Allah’ın insan fiillerinde doğrudan bir etkisi vardır.
- b. Kesb, kavram olarak Eş’arî’den önce de kullanılmıştır.
- ✓ c. Kesb teorisi, insan sorumluluğundan hareket eden bir teoridir.
- d. Kesb, yaratma ve irade etme fiilleri açısından iki failli bir yaklaşımdır.
- e. Kesb, Allah’ın mutlaklığı ilkesine dayanır.

KESB الكسب

İhtiyarî fiillerin meydana gelişinde kulun etkisini ifade eden terim.

Kesb kavramının yorumlanması kelâm ekollerinin kudret ve dolayısıyla kader anlayışına bağlıdır. Bu konuda fiilin meydana gelişinde insana gerçek anlamda hiçbir rol vermeyen Cebriyye ile fiilin ilâhî müdahale olmaksızın kul tarafından gerçekleştirildiğini söyleyen Mu'tezile'den oluşan iki ucun yanı sıra Ehl-i sünnet kelâmcıları orta bir yol izlemektedir.

Eş'arî kelâmcılarına göre kesb kullara ait fiillerin meydana gelişine hâdis kudretin tesir etmesinden ibarettir. Şöyle ki, ihtiyarî fiiller iki kudretle meydana gelir: Bunlardan biri Allah'ın kadîm kudreti olup fiillerin oluşmasını sağlayan asıl etkendir, fiillerin vücudu ve hudûsü bu kudrete bağlıdır. İlâhî kudret olmadan kullar herhangi bir fiil gerçekleştiremez, bu sebeple de fâil adını alamaz, çünkü fâil demek yaratıcı demektir.

Mâtürîdiyye âlimlerine göre kesb, ihtiyarî fiillerin meydana gelişinde kullarda Allah tarafından yaratılan irade ve kudretin rolünü ifade eder. Fiiller Allah'ın yaratmasıyla meydana gelmekle birlikte onları yaratmanın gerçekleşmesi için kulun irade ve kudretini kullanarak fiili işlemeye yönelmesi gerekir. Fiillerin gerçek fâili kuldür. Allah'ın fiilleri yaratması da kulun irade ve kudretini kullanarak onları yapmaya yönelmesi de birer fiildir. Ancak Allah'ın fiili yaratma, kulun fiili kesb adını alır. Allah kula ait fiilleri yaratması yönünden fâildir, kul da kesb yönünden kendi fiillerinin fâilidir.

Diyanet-SenTV

3. İnsan fiilleri konusunda aşağıdaki yargılardan hangisi Maturidî Kelâm sistemine aykırıdır?

- a. Kudret nitelemesi sadece Allah için kullanılabilir.
- b. Acz, kudretin değil istitaatın zıddıdır.
- c. Kudret, “kadîm” ve “hadîs” olarak ikiye ayrılır.
- d. İstitaat, bir fiili yapabilme imkânıdır.
- ✓ e. İstitaat, fiilden önce bulunur.

4. Kesb kavramıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi Kur'ân'ın insan sorumluluğunu öne çıkaran ilkesine aykırıdır?

- a. İnsanın irade yönünden fiillerinde etkin olduğu esası üzerine kuruludur.
- ✓ b. Bir fiilin yaratma ve irade etme bakımından iki öznesi vardır.
- c. Allah'ın mutlaklığını korumayı amaçlayan bir teoridir.
- d. Kişinin fiil ile olan ilişkisini sadece irade edilmiş olmasına dayandırır.
- e. İnsanın kudret ve iradesinin kasd ettiği fiille ilintisini ifade eder.

5. Kelâmda insanın özgürlüğü konusu ile ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a. İslâm düşüncesinde Kelâmcıları meşgul eden ilk sorunlardan biri özgürlüktür.
- b. Kelâmcılar, özgürlük sorununu insan fiilleri bağlamında ele almışlardır.
- ✓ c. Kelâmda kötülüğün kaynağının özgürlük olduğu kabul edilmektedir.
- d. Kelâmcılar, özgürlük konusunu ele alırken bir yandan insanın ahlaki sorumluluğunu temellendirmeyi, diğer yandan ilahi adaleti açıklamayı amaçlamışlardır.
- e. Allah'ın yaratmış olduğu varlıklar arasında insan irade özgürlüğüne sahip tek varlıktır.

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKAİD KELAM

10.Dua, Kaza ve Kader

Diyanet-SenTV

1. Aşağıdakilerden hangisi Mutezile'nin dua anlayışı ile bağdaşmaz?

- a. Dua, dünyevî ve dinî kazanımlar elde etmek için yapılır.
- b. Dua, özü açısından istihkak ilkesine dayanarak yapılır.
- c. Dua, koşulsuz ve sözsel bir fiil olarak temellendirilemez.
- d. Dünyevî konularda dua, inanan, inanmayan herkes için eşittir.
- ✓. Dua, her şeyin ilahi irade tarafından tespit edildiğini bilme bilinci ile yapılır.

2. Eş'ariye, kader sorununu aşağıdaki hareket noktalarından hangisiyle açıklamaya çalışmıştır?

- ✓ a. Allah'ın mutlaklığı
- b. İnsanın özgürlüğü
- c. İnsan iradesi
- d. İnsanın sorumluluğu
- e. Varlık yasaları

3. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi, Mutezile'nin "rızık" konusundaki yaklaşımını ortaya koymaktadır?

- a. Helal ya da haram olsun insanın yiyip içtiği her şey rızıktır.
- ✓ b. Allah tarafından yasaklanmış olan şeyler rızık olamaz.
- c. Kötü, çirkin ve çalıntı olan şeyler de rızıktır.
- d. Sahip olunan mal ve mülk, yenilip içilirse de rızık sayılır.
- e. Rızık, ilahî irade tarafından takdir edilmiştir.

4. Acı ve ızdırap konusunda aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a. Eş'ari Kelâmcılarına göre acı ve ızdıraplar, Allah'tan başkasına izafe edilemez.
- b. insanın başına kendi fiillerinin sonucu olarak acı ve ızdıraplar gelebildiği gibi, kendi kusuru olmadığı halde de musibetler gelebilir.
- c. Allah'ın insan ve tabiat için belirlemiş olduğu yasaların göz ardı edilmesi ve bu yasalara uyulmaması sonucu ortaya çıkan acı ve ızdıraplar insanın kendindedir.
- ✓ d. Mu'tezili Kelâmcılara göre, insanın kendisinin sebep olduğu acı ve ızdıraplar da ilahi müdahaleyle gerçekleşmektedir.
- e. Mu'tezileye göre Allah'tan kaynaklanan acı ve ızdıraplar kötü olarak nitelendirilemez.

5. Aşağıda ecel ve ömür hakkında verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a. Her varlık türü için bir ecel vardır.
- b. İdeal ömür ecele çakışan ömürdür.
- c. Ecel-i müsemma, yaşanması gereken süre anlamına gelmektedir.
- d. Eceli Allah, ömrü başta insanın kendisi olmak üzere çeşitli etkenler belirlemektedir.
- ✓ Ehl-i Sünnet Kelâmçılarına göre maktul eceliyle ölmüştür.

ECEL الأجل

Allah tarafından her canlı için önceden takdir edilen hayat süresi ve bu sürenin sonu olan ölüm vakti anlamında kelâm terimi.

Ehl-i sünnet âlimleri, tıpla meşgul olan bazı İslâm filozofları ile Mu'tezile bilginleri tarafından yapılan "ecel-i tabîi" (ecel-i müsemmâ) ve "ecel-i ihtirâmî" (ecel-i kazâ) şeklindeki ayırımı genelde kabul etmemekle birlikte ölümden önce hayatın değerini bilmek, hastalanmadan önce sağlığı korumak, hastalanınca tedavi olmak gibi tedbirlere başvurmayı sağlamaya yönelik olarak ecel hakkında böyle bir taksim düşünebileceğini, ancak bunun vâkii değil sadece aklî imkânı ifade edeceğini söylemişlerdir

Diyamet-SenTV

İSLAM İNANÇ ESASLARI AKADİK KELAM

11.Ölüm ve Sonrası

Diyanet-SenTV

1. Din, ölüm gerçeğini işlevsel olarak aşağıdaki gerekçelerden hangisiyle açıklamaz?

- a. İnsanı edilgin duruma düşmekten kurtarıp üretken duruma yöneltmek.
- ✓ b. Ölüm gerçeğine vurgu yaparak dünya hayatının önemsizliğini göstermek.
- c. Ümitsizlik duygusunun neden olabileceği olumsuzluklara karşı yardım etmek.
- d. İnsanda var olan ölümsüzlük arzusunu mehd inancı ile güçlü kılmak.
- e. Ölümden duyulan korkuyu azaltmak.

2. Aşağıdakilerden hangisi, Kelâmcıların ölümün mahiyeti konusundaki ontolojik yaklaşımının temelidir?

- a. Ruh-beden ikilemi
- b. Ruhun ölümsüzlüğü
- ✓ c. Ruh-beden bütünlüğü
- d. Ruhun cevher olması
- e. Ruhun araz olması

3. Kabir azabının varlığını kabul edenler, aşağıdaki hareket noktalarından hangisini esas almışlardır?

- ✓ a. Ruhun ölümsüzlüğünü
- b. Ruh-beden birlikteliğini
- c. Ruhun cevher olmasını
- d. Bedenin araz olmasını
- e. Berzah âleminin varlığını

4. Tenasüh kavramıyla ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- a. Ruhun bir bedenden başka bir bedene göç etmesidir.
  - b. Tenasüh inancı, özellikle Hint ve Mısır ve Yunan düşüncelerinde yer alan bir anlayıştır.
  - c. İnsan bedenini terk eden ruh, hayvan bedenine girmesi durumunda mesh olarak isimlendirilmiştir.
  - d. Ruhun daha alt düzeydeki varlıklara geçmesi, kişinin iyi veya kötü eylemleri ile belirlenir.
- ✓. Mutezile, ruh göçünün mümkün olduğunu kabul eden Kelâm sistemleri arasında yer alır.

TENÂSÜH التناسخ

Ruh göçünü ifade eden terim.

Kelâm ekollerinin çoğunluğu, günümüzde reenkarnasyon veya ruh göçü diye bilinen tenâsüh fikrini ruhun birliği ve sorumluluk ilkesi çerçevesinde reddetse de bazı gruplarda bu düşünceyi çağrıştıracak görüşlere rastlamak mümkündür.

Hulûl ve tenâsüh gibi inançları benimsemiş grupların bu inançları Hint dinlerinden mi yoksa Yunan felsefesinden mi aldıkları hususu tartışmalıdır. Mecûsîlik, Mezdekiyye, Brahmanizm ve Sâbiîliğin yanı sıra filozofları da kapsayan çok yönlü bir etkileşim söz konusu olmakla birlikte coğrafî yakınlık sebebiyle Hint tesirinin daha ağır bastığı söylenebilir (Şehristânî, s. 160).

Hulûl ve ruh göçü türünden inançlar gulât-ı Şîa'nın bütün fırkalarınca benimsenmiştir. Sebeiyye, Allah'ın ruhunun Hz. Ali'ye geçtiği iddiasıyla bu tür fikirleri savunan ilk fırkadır. Beyâniyye, Hattâbiyye, Cenâhiyye ve Râvendiyîye gibi diğer fırkalar da imamlarını ulûhiyyetin tezahürü sayarlar. Ruh göçü inancı, en açık biçimde Nazzâm'ın adı geçen öğrencilerinin temsil ettiği Tenâsühiyye'de görülmektedir (Abdülkâhir el-Bağdâdî, s. 133, 270-276; Şehristânî, s. 160, 178). Nusayrîlik ile İsmâîlîlik'te de hulûl ve tenâsüh inancı bir arada bulunur.

Yezîdîlik'teki tenâsüh inancı daha çok Sâbiîliğin etkisiyle gelişmiştir.

Diyanet-SenTV

BAŞARILAR DİLERİZ.

Tasarım ve Sunum:
Hüseyin Kazan

Diyanet-SenTV